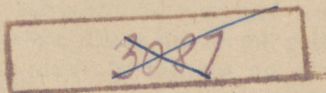

157
ENSV HARIDUSMINISTEERIUM

KESKKOOLI ÕPPEKAVAD

AJALUGU

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1946

2

A-16497

AJALUGU.

Seletuskiri.

NSV LIIDU AJALUGU

Partei ja valitsuse otsused ajaloo õpetamise kohta ja seltsimeeste Stalini, Ždanovi ja Kirovi märkused NSV Liidu ajaloo ja uue ajaloo õpikute konspektide kohta panevad alguse uuele ajajärgule mitte üksnes ajaloo õpetamise alal koolis, vaid ka kogu ajalooteaduse arengus.

Ajaloo õpetamise juhtmotiiviks on täita partei ja valitsuse otsused ajaloo elava ja huvitava õpetamise kohta, esitades tähtsamad sündmused ja faktid nende kronoloogilises järjestuses ja iseloomustades ajaloolisi tegelasi, sest „ainult selline ajaloo kursus suudab kindlustada vajalikku arusaadavust õpilastele, ajaloolise materjali näitlikkust ja konkreetsust, mille põhjal ainult osutubki võimalikuks ajalooliste sündmuste õige arutus ja õige üldistamine, nii et õpilane hakkab ajaloost marksistlikult aru saama.“¹

Kooli tähtsaimaks ülesandeks on kasvatada nõukogude patriotismi. Andes suurepärase definitsiooni nõukogude patriotismile, milles rahvaste rahvuslikud traditsioonid on kooskõlastatud töötajate eluliste huvidega, seltsimees Stalin kriiputas alla, milline määratu tähtsus on nõukogude patriotismi kasvatamisel: „Nõukogude patriotismi jõud seisneb selles, et tema aluseks ei ole rassilised või rahvuslikud eelarvamused, vaid rahva sügav ustavus ja truudus oma nõukogude kodumaale ja kõigist meie maa rahvustest töötajate vennalik koostöö.“² Nõukogude patriotismi kasvatamisel on eriti suure tähtsusega NSV Liidu ajaloo õpetamine, mis konkreetselt ja

¹ NSVL RKN-i ja ÜK(b)P KK 16. mai 1934. a. määrus ajaloo õpetamise kohta NSV Liidu koolides. Vt. Golant, E. ja Käis, J., Abiks õpetajale, Tallinn, 1945, lk. 29.

² J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, „Poliitiline Kirjandus“, 1945, lk. 133.

järjekindlalt toob õpilastele ette meie maa rahvaste, eriti aga suure vene rahva kangelasliku mineviku.

Meie kodumaa ajaloo tundmaõppimise tulemusena peab õpilastele selgeks saama, miks just vene rahvale kuulub eesrindlik osa nii mineviku vabadusliikumises kui ka vabadust-armastavate rahvaste suures võitluses inimsoo kurjema vaenlase — fašismi — vastu. Kogu oma ajaloo vältel suutis vene rahvas kõigi võõramaiste vallutajatega võideldes võidukalt kaitsta meie kodumaa iseseisvust ja vabadust. Vene rahvas ja ta eesrindlikud esindajad juhtisid rahvaste võitlust tsarismiga ja olid esiridades võitluses kapitalismiga. Suures Isamaasõjas 1941.—1945. aastal innustas vene rahvas oma lahinguliste ja töö-vägitegudega kõiki teisi rahvaid ennastsalgavale võitlusele kodumaa au, vabaduse ja iseseisvuse eest ja leidis täie õigusega üldist tunnustust kui Nõukogude Liidu juhtiv jõud meie maa rahvaste hulgas.

Vene rahva suurus väljendub ka selles, et juba tsaarirežiimi tingimustes lõi ta võimsa rahvusliku kultuuri, mis mõjutas progressiivselt Venemaa kõigi rahvaste kultuuri arenemist ja rikastas maailma kultuuri. Teadusliku mõtte sellised hiiglased, nagu Lobatševski, Mendelejev, Pirogov, Setšenov, Metšnikov, Pavlov kuuluvad inimsoo parimate teadlaste hulka. Ühiskondlike teaduste alal on Venemaa andnud selliseid suuri mõtteteadlasi, nagu Tšernõševski ja Plehhanov, selliseid geeniusi, nagu Lenin ja Stalin. Maailmakirjandusse andsid ainult viimase pooleteise sajandi vältel hindamatu panuse suurimad vene kirjanikud — Puškin, Gogol, Leo Tolstoi, Tšehhov, Gorki ja paljud teised. Üldiselt on tunnustatud vene muusika klassikute ülemaailmne tähtsus: Glinka, Tšaikovski, Mussorgski, Borodin, Rimski-Korsakov ja paljud teised. Suur meisterlikkus rööbiti ideelisusega iseloomustab suurimate vene kunstnike-realistide Repini, Surikovi, Serovi jt. loomingut. Määratu suur osa maailma teatri arengus oli vene teatrikultuuril, mille loojate hulgas leiame selliseid nimesid, nagu Stanislavski ja Nemirovitš-Dantšenko.

Tuntud kirjutuses „Suurvenelaste rahvuslikust uhkusest“ kriipsutas Lenin alla vajadust kasvatada vene rahvas rahvusliku uhkuse tunnet, kuna suur vene rahvus on näidanud eeskju kogu maailmale võitluses vabaduse ja sotsialismi eest.

Nõukogude patriotism eeldab täpset teaduslikku objektiivsust konkreetse ajaloo käsitusel. Ainult selline õppeviis tõstab ajaloo ideelis-poliitilist tähtsust ja teeb sellest tähtsaima õppeaine kogu koolikursuses, mis aitab kujundada kasvavate nõukogude patriootide marksistlik-leninlikku maailmavaadet.

NSV Liidu ajaloo õpetaja peab korraldama oma õppetöö selliselt, et ta suudaks näidata fašistliku „ajalooteaduse“ täielikku ekslikkust, kui see väidab, et slaavi rahvad on looduse enda poolt ette määratud orjusele, ja jutlustab loba germaanlaste kõrgest ja slaavlaste madalast kultuurist.

Nõukogude õpetaja-ajaloolane peab tooma tundides arheoloogilisi andmeid ja vanade kirjanike tõendusi VI sajandist, mis kujutavad slaavlaste kui arvurikast, tugevat ja sõjakat rahvast.

Kasutades kodanlike ajaloolaste „normannistide“ igane-nud teooriaid, püüdsid fašistlikud eba-ajaloolased „tõestada“, nagu oleks Kiievi riik loodud mitte idaslaavlaste, vaid normannide (varjaagide) poolt, kes pidid kuuluma „kõrgemasse“ saksa („põhja“) rassi.

Peatumata kõigi selliste ebateaduslike teooriate esitamisel, peab õpetaja põhjalikult tundma õppima ajaloolisi fakte ja nende valgustust uusimas nõukogude ajalooteaduses, mis otsustavalt lükkab ümber varjaagide ainutähtsa osa idaslaavlaste riikluse loomisel. Tuleb õpilastele konkreetselt näidata, kes olid varjaagid, miks ja kuidas ilmusid nad Venemaale ja millist osa nad etendasid Kiievi riigi loomisel.

Juba enne varjaagide ilmumist Venemaale olid idaslaavlaste suguharudel oma vürstid ja varakult leidis aset suguharude ühinemine liitudeks mingi ühe suguharu juhtimisel. Juba enne IX sajandit märgitakse idaslaavlaste riikide olemasolu, mis seejärel IX sajandil liitusid üheks määratu suureks Kiievi riigiks (vt. B. G r e k o v, Vene riigi kujunemine, „Bolševik“ nr. 11—12, 1945).

Kiievi riik ei kujunenud seega varjaagide vallutuste tulemusena, vaid slaavi elanikkonna enda ühiskondlik-majandusliku ja poliitilise arenemise tagajärjel. Kiievi suurriigi poliitiline ja rahvusvaheline tähtsus ilmneb neist laialdasist side-meist, mis ta sõlmis oma lähemate ja kaugemate naabritega:

lõunas Bütsantsiga, idas Hasaari kaganaadiga, põhjas Skandinaaviaga. Pärast ristiusu vastuvõtmist Venemaal laienesid Kiievi riigi rahvusvahelised suhted veelgi.

Sügavalt teaduslik ja kindlate ideelis-poliitiliste põhimõtetega — selline peab olema kogu õpetus ja iga üksik ajalootund meie nõukogude koolis. Oma õpetamist marksistlik-leninlikule ajalooteadusele rajades tuleb ajaloo õpetajal näidata, et kogu ajalooline protsess on võitlus hääbuvate reaktiooniliste ja arenevate progressiivsete klasside vahel.

Vabastussõdade ajalooost tuleb välja tõsta selliseid, nagu vene rahva sõda saksa „penirüütlitega“ XII—XIII sajandil, nagu meie maa rahvaste võitluse ajalugu mongoli-tatarlastest vallutajatega, vene rahva võitlus poola ja rootsi interventsioga XVII sajandi algul ja eriti 1812. a. isamaasõda.

Käsitledes Moskva ajaloolist osa võitlustes tatarlastega, samuti sõjas poola-rootsi interventidega XVII sajandil, tuleb esile tõsta selle suure vene linna kui maad organiseeriva keskuse juhtivat osa. Moskvaga on seotud vene rahva parimad rahvuslikud ja võitlustraditsioonid, mis nii hiilgavalt avaldusid kangelaslikus võitluses saksa fašistlike anastajatega, kelledest paljud Moskva lähistel oma haua leidsid. Õpetajal tuleb konkreetset selgitada, kui osavalt ja edukalt Moskva juhtis vene rahva tatarlaste ikkest vabastamise riiklikke ja diplomaatlikke eeltöid, kuidas tarkade ja ettenägelike poliitikute — Moskva vürstide Ivan Kalita, Dimitri Donskoi ja eriti Ivan III juhtimisel viidi läbi Venemaa kogumine Moskva ümber, s. t. vene maade feodaalse killustatuse ja lahutatuse likvideerimine, vene tsentraliseeritud riigi loomine, tema poliitilise mõju tugevdamine ja rahvusvaheliste suhete süvendamine teiste riikidega. Eriti tähtsat osa selle, oma aja kohta ettenägeliku ja progressiivse poliitika teostamisel etendasid Ivan III ja Ivan IV. Ivan III peene ja ettevaatliku poliitika tulemusena saavutas Vene riik XVI sajandi alguseks austusväärse rahvusvahelise seisundi.

Väga tähtis on iseloomustada tsaar Ivan IV kui järjekindla, targa ja julge poliitiku positiivset tegevust, kelle võitluseesmärkideks olid keskne riigivõim, pääs merele (eriti Läänemerele), riigipiiride laiendamine riigi julgeoleku kindlustamiseks, kultuuri edendamine, Moskva suurriigi välis-

suhete arendamine. Õpetajal tuleb alla kriipsutada, et Ivan IV teostas järjekindlat ja selget joont niihästi sise- kui ka välispoliitikas, karmilt koheldes neid bojaare, kes selle vastu töötasid. Just seepärast nimetasid kaasaegsed teda „Julmaks“. Kuid see asjaolu ei vähenda Ivan IV progressiivset osa ja ajaloolist tähtsust: Ivan IV karmid abinõud võitluses reformide ja poliitika vastastega olid ajalooliselt vältimatud. Muide nad polnud sugugi julmemad sellest, mis tol ajal toimus kõigis Euroopa maades. Võib-olla koguni oleks pidanud läbi viidama veel radikaalsem puhastus kõigist feodaalse vanaaja jäänustest, mille kaitsjajaks olid Ivan IV vastased, nimekad vene bojaarid.

Sedasama tuleb rõhutada ka teise suure reformaatori, Peeter I uuenduste tähtsuse iseloomustamisel. Õpetaja juhtigu õpilaste tähelepanu sellele, kui kõrgelt hindavad Peeter I progressiivset osa Lenin ja Stalin.

Marksismi-leninismi klassikud toonitasid, et Peeter I seadis oma ülesandeks likvideerida Vene riigi tehnilis-majandusliku ja kultuurilise mahajäämise ja et ta seda ülesannet teostas mitmesugusel teel, tarvitades vahel õige karme ja järske vahendeid.

Lenini sõnade järgi „Peeter kiirendas läänluse omandamist barbaarse Venemaa poolt ega põrganud tagasi tarvitamast barbaarseid vahendeid võitluses barbaarsuse vastu“.¹ Selle ülesandega oli seoses vajadus „raiuda aken Euroopasse“.

Peetri ajajärgu käsitlemisel peatugu õpetaja eriti üksikasjaliselt Peetri välispoliitikal, mis seisis esiplaanil. Peeter alustas nii Aasovi sõjakäike kui ka Põhjasõda Rootsi vastu selgelt aru saades, et „Venemaa vajab vett“ (Marx).

Rootsi sõjaväge peeti tol ajal Euroopas võitmatuks. Peeter I oli teadlik võitluse raskustest maailmas tugevaima rootsi sõjaväega, ent ta ei kaotanud usku vene relvade jõusse. Sõda Rootsiiga oli progressiivne sõda põliste, rootslaste poolt XVII sajandil okupeeritud Vene maade tagasivõitmiseks. Märkides Põhjasõja progressiivset tähtsust Venemaale, kirjutab K. Marx „Salajases diplomaatias“: „Ükski suur rahvas

¹ V. I. Lenin, Teosed, XXII köide, lk. 517.

ei ole iial püsinud ega ole saanud püsida nii kaugel merest, kui oli Peeter Suure esialgne riik.“

Karl XII sõjaväe sissetungil Vene territooriumile tõusis kogu rahvas õiglaseks vabastussõjaks anastajate vastu. Ukraina hetmani Mazepa reetmine ei toonud Karl XII-ndale kasu. Ukraina rahvas mitte ainult ei läinud Venemaa vastu, vaid toetas vennalikku vene rahvast ja osutas vallutajaile visa vastupanu.

On vaja märkida Peetri kui väejuhi ja sõjalise reformaatori tähtsust, kes pani aluse vene XVIII sajandi sõjakunstile. Tema ajal loodi regulaarne sõjavägi, mis erinevalt Lääne-Euroopa sõjavägedest koosnes mitte palgalistest, vaid nekruutitest, kes teadlikult ja omakasupüüdmatult kaitsesid oma kodumaad.

1812. a. isamaasõda on eriti õpetlik näide noorsoole. Mitte asjata ei ütelnud sm. Molotov selle sõja kohta oma raadiokõnes sel ajaloolisel päeval, kui ta kutsus nõukogude rahvast uude isamaasõtta hitlerliku Saksamaa vastu: „Ei tule esimest korda meie maal tegeleda upsaka pealetungiva vaenlasega. Omal ajal vastas meie rahvas Napoleoni sõjakäigule Venemaa vastu isamaasõjaga ja Napoleon kaotas, varises kokku. Seesama sünnib ka upsaka Hitleriga, kes kuulutas sõjakäigu meie maa vastu. Punaarmee ja kogu meie rahvas astuvad uuesti võidukasse isamaasõtta kodumaa, tema au ja vabaduse eest.“

1812. a. sõda vallutaja Napoleoniga oli õiglane sõda vene rahva rahvusliku sõltumatuse ja juba kujunenud riigi territoriaalse tervikluse eest. Napoleoni poolt oli see sõda ebaõiglane ja anastajalik, suunatud võimuhaaramisele Venemaa ja kogu maailma üle. Napoleon ründas Venemaad ootamatult, lootes ruttu hävitada tema sõjalised jõud ja sundida vene rahvast kapituleeruma julma vallutaja ees. Niihästi arvuliselt kui ka sõjatehniliselt oli võitmatuks peetav Napoleoni armee vene omast tugevam. Kuid vene sõjaväe taga seisis ühisest patriootilisest puhangust haaratud kogu vene rahvas.

Õpetajal tuleb määrata see hiigelosa, mida 1812. a. sõjas etendas partisaniliikumine, mis juba tol ajal osutus regulaarväe võimsaks reserviks. Õpetaja kriipsutagu seejuures alla

partisanisõja hoogsust võitluses hitlerlike anastajate vastu, märkides ajalooliste võitlustraditsioonide tähtsust.

See üldrahvalik vabadusvõitlus (mitte aga talvekülmad) osutus peamiseks põhjuseks Napoleoni kaotusele Venemaal, kus kustus Napoleoni armee „võitmatuse“ kuulsuse sära. Siinkohal sobib õpetajal meenutada seltsimees Stalini sõnu: „Ajalugu näitab, et võitmatuid armeesid ei ole ega pole olnud. Napoleoni armeed peeti võitmatuks, aga selle löid kordamööda puruks vene, inglise ja saksa väed.“¹

Napoleoni sõjavägede purustamine ja sellele järgnenud välismaine sõjakäik 1813.—1814. aastal hõlbustasid Euroopa rahvaste üldist ülestõusu prantsuse ülevõimu vastu Läänes, tekitades Euroopas vabadusliikumise.

Samuti on vaja peatuda vene sõjaväe sõjalis-taktilistel võtetel ja vene sõjaväejuhtide sõjalise kunsti näidistel. Nii näiteks Aleksander Nevski õppis tundma sakslaste sõjalisi võtteid, arvestas kuulsa saksa „sea“ tugevaid ja nõrku külgi, samuti ka lahingu tingimusi ja olukorda varasel kevadel Pihkva järve jääl — ja siis asetas oma sõjaväe ning juhtis lahingukäiku nii, et raskeid relvi kandvad saksa rüütlid ja eriti nende ratsavägi sattusid venelaste tangide vahele ja purustati.

Kulikovo lahingu käsitlemisel on õpetajal võimalik õpilastele konkreetset seletada selle ajaloolise lahingu sõjalis-taktilist külge. Õpetajal on võimalik näidata, kuidas vene vägi Dimitri Donskoi juhtimisel pidi peaaegu vaenlase poolt ümber piiratama, kui lõunast ta peale tungis Mamai, loodest Jagailo ja kirdest Oleg. Vürst Dimitri tegi aga julge otsuse: ületada Don ja anda lahing lõunast lähenevatele tatarlastele, enne kui saabuvad Mamai liitlased. See otsus andis võimaluse suunata kõik jõud peavaenlase — tatarlaste vastu ja purustada neid enne, kui jõudsid kohale nende varud ja liitlaste sõjaväed. Hoides initsiatiivi enda käes tegutses Dimitri Donskoi julgelt ja otsustavalt, kuid see otsustavus tulenes vene väejuhi suurepärasest sõjalis-taktilisest orienteerumisvõimest, sest ta oskas hästi aru saada vastase plaanidest ja neid edukate manöövrитеga nurja ajada.

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 7.

Liivi sõja käsitlemisel juhtigu õpetaja tähelepanu neile muutustele, mis toimusid sõjalisel alal XVI sajandi teisel poolel. Ivan III poolt teenistuskohuslikest aadlikest organiseeritud sõjavägi kujundati ta pojapoja Ivan IV ajal ümber alaliseks streletside sõjaväeks. Õpetaja peatugu 1555. a. sõjaseaduse sisul ja tähtsusel, millega määrati kindlaks mõisniku sõjaväeteenistusse ilmumise kord „hobusel ja täies relvastuses“. Liivi sõjas, nagu kõigis eelmisteski, näitasid vene sõjamehed oma julgust, mehisust ja vastupidavust. Liivlane Russov, sõja kaasaeglane ja Venemaa poliitiline vastane, võrdleb oma „Liivimaa kroonikas“ vene sõjamehi tolleaegsete saksa rüütlitega ega kõnele viimaste kasuks: „Kindlustes on venelased tugevad sõjamehed. See tuleb järgmistest põhjustest... Venelased on töötav rahvas: venelane on võimeline tarbe korral ööd ja päevad väsimatult ohtlikku ja rasket tööd teema. Kui venelased vabatahtlikult loovutavad kindluse, kui tähtsusetu see ka oleks, siis ei tohi nad end omal maal enam näidata, seal ootab neid häbistav surm; võõral maal nad ei saa ega tahagi elada. Seepärast nad panevad kindluses vastu viimase meheni ja pigem on nõus viimseni hukkuma kui vahiall võõrale maale minema. Sakslasele on aga täiesti ükskõik, kus elada, oleks aga võimalus end hästi täis süüa ja täis juua.“

Silmapaistvaid lahinguvõimeid ilmutas vene sõjavägi ka oma osavõttus Seitsmeaastasest sõjast (1756—1763), mis oli välja kutsutud sõjaliselt agressiivse Preisi riigi anastajalike püüetega, eesotsas Friedrich II-ga. Viimane pani aluse sellele sõjalis-politseilisele riigisüsteemile, mille üheks lüliks oli ka preisi sõjamasin. Friedrich II sõjavägi koosnes palgalistest sõdur-automaatidest, kes olid läbi teinud mõttetut ja ebainimlikku drilli.

Jutustades Venemaa osavõttust Seitsmeaastasest sõjast, tuleb õpetajal märkida vene sõdurite üleolekut preisi sõduritest, samuti ka seda, et nende poolt sai korduvalt lüüa „võitmatu“ Preisi armee.

Seitsmeaastases sõjas ilmutas suurt sõjalist talenti Rumjantsev, keda Suvorov nimetas oma õpetajaks.

Eriti üksikasjaliselt tuleb peatuda Suvorovi ja Kutuzovi väejuhtimiskunstil. Suvorov oli suureks novaatoriks stratee-

gia alal. Ta oli kepidrilli ja mõttetute platsparaadlike harjutuste vastane, arendades igati sõdurites initsiatiivi, julgust ja usku oma jõusse. „Iga sõdur peab aru saama oma manöövririst,“ rääkis Suvorov. „Sõditakse mitte arvuga, vaid oskusega.“

Suvorov seadis alati oma ülesandeks hävitada vaenlase elavjõudu.

Juba Rumjantsev loobus liinitaktikast, mis domineeris Lääne-Euroopa sõjakunstiis, ja Vene-Türgi sõjas kasutas massilööke ja manööverdamise taktikat. Suvorov summeeris ja arendas edasi vene väejuhtide eelmiste sugupõlvete kogemusi ja tõstis kõrgele ja täiuslikule astmele vene pealetungi-strateegia, rakendades esimesena niinimetatud „Napoleoni meetodit“ — kolonnide kasutamist kõigi väeliikide koostööl.

Rünnaku hoogus, manööverdamise kiirus, äkiline purustav hoop, halastamatu jälitamine — need on Suvorovi väejuhtimiskunsti iseloomustavad jooned, mis kuuluvad nõukogude väejuhtide sõjalistesse traditsioonidesse.

Ühel ajal Suvoroviga tegutses admiral Ušakov, kes teostas oma eskaadriga võiduka sõjaretke Vahemerre 1799. a. Mere lahingu strateegias ja taktikas ilmutas ta kõrgeid näidiseid vene meresõjakunstist.

Suvorovi printsiipe rakendasid ka tema lähemad õpilased — Kutuzov, Bagration jt. Suvorovi sõjalis-strateegilise kunsti lähemaks jätkajaks oli väejuht Kutuzov, keda Napoleon põhjendatult pidas oma tugevamaks ja hädaohtlikumaks vastaseks.

Kutuzov oli mitte ainult andekas Suvorovi järglane ja jäljendaja, vaid ka iseseisva sõjateaduse edasiarendaja ja silmapaistev novaator strateegia ja taktika alal.

Kutuzov pidas tähtsaimaks sõjaasjanduses sõjaväe säästmist ja sõjaväe jõu kokkuhoidu selleks, et saavutada otsustaval ja kõige soodsamal momendil kindlat ja väheste ohvritega võitu. Sellist taktikat rakendas ta Ruštšuki all ja 1812. a. isamaasõjas Napoleoniga. Borodino lahing üksi juba tõendab tema õiget strateegiat.

Lähtudes mõttest, et Moskva ei ole veel Venemaa kaotatud, viis Kutuzov Fili sõjanõukogus läbi otsuse loovutada ajutiselt Moskva, et säästa sõjaväge kui panti edas-

pidiseks võiduks vaenlase üle. Kutuzovi arvestused täitusid. Napoleon ei võinud pikalt välja kannatada Moskvast viibimist, kus ta sõjavägi hakkas laostuma, ja pidi algama taganemist, mis Kutuzovi vägede löökide all kujunes täielikuks lüüasaamiseks.

Kutuzov kasvatas samuti üles terve koolkonna väejuhte, kes arendasid edasi Suvorovi väejuhtimiskunsti.

Krimmi sõda näitas, kui mahajäänud oli tsaari-režiim ja kui võimetu oli selle sõjaline aparaat sõja organiseerimisel, üheaegselt aga ilmutas vene sõjaväe ja laevastiku erakordseid sõjalisi võimeid, mehisust ja kangelaslikkust.

Sevastopoli kaitsmise juhtimisel etendasid silmapaistvat osa admiralid Nahhimov ja Kornilov ning insener Totleben.

Sellest kaitsesest kõrvuti sõduritega ja madrustega võttis osaka Sevastopoli kogu elanikkond.

Sevastopoli kaitsjate mehisus ja sangarimeel ning Nahhimovi ja Kornilovi targad korraldused andsid Sevastopoli kaitsmisele pealetungi iseloomu. Piiravad armeed kandsid suuri kaotusi. Alles siis, kui vaenlase kahurväe kauaaegse pommitamise tagajärjel kindlus rusuhunnikuks muutus, langes Sevastopol (8. septembril 1855). Kuid liitlaste vägede jõud oli niivõrd kurnatud, et nad Krimmi poolsaare sissemusse tungida ei suutnud. Sevastopoli 1854.—1855. a. kangelasliku kaitsmise traditsioonid ületati Nõukogude Sevastopoli kangelaslikul ja ennastohverdaval kaitsmisel saksa fašistliku armee vastu.

XIX sajandi Vene sõjapoliitilise ajaloo analüüsimisel tuleb õpetajal õpilastele selgitada, miks mahajäänud Venemaa XIX sajandi esimesel poolel etendas Euroopa rahvusvahelises elus valitsevat osa ja miks pärast Krimmi sõda see osa väheneb.

Aastail 1815—1853 oli Venemaa tugevaim riik Euroopa kontinendil. „Vene riiki oma mahajäänud olukorra tõttu iseloomustas tol ajal sügavate sisemiste vastuolude puudumine tema sõjalis-feodaalses korras. See asjaolu andis Venemaale võimsuse ja kindlustas talle juhtiva koha Euroopa kontinendil. Vastandina Lääne-Euroopa maadele puudus Venemaal arenenud ja poliitiliselt küps kodanlus. Töölisklass kui revolutsiooniline jõud polnud Venemaal veel tekkinud. Mitmiljoniline vene talurahvas, mis riigile oli ammutamatuks

elavjõu allikaks, oli tol ajal ebateadlik, ebakultuurne ja päris-orjastatud mass. Üksikud talurahva ülestõusud ei suutnud tõsiselt nõrgestada tsaarivalitsuse politsei, sõjaväe ja ametkonna jõudu. Tsaari-Venemaa oma kuuleka sõjaväe, oma diplomaatiaga oli Euroopa sandarmiks — hirmutuseks Euroopa revolutsioonilistele ja rahvuslik-vabastavatele liikumistele Euroopas“ („Diplomaatia ajalugu“, I osa, lk. 299—300).

Pärast Krimmi sõda aga olukord muutus. Tsarismi lüüasaamine Krimmi sõjas 1853.—1856. a. oli Vene sõjalis-feodaalse korra mahajäämise tagajärg. Selle sõja kaotamisega laskub tsaari-Venemaa järk-järgult sekundandi — Euroopa suurriikide saatja ossa. Seejuures on vaja märkida Engelsi ekslikku hinnangut vene tsarismile 90-ndail aastail, mida ta iseloomustab Euroopa reaktsiooni viimase toetuspunktina. Nagu näitas seltsimees Stalin, alahindas Engels neil aastail maailma, eriti saksa imperialismi reaktsioonilisi jõudusid (ajakiri „Bolševik“ nr. 9, 1941).

Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võidu tagajärjel muutus see osa järsult. Kodanliku sõja rinnetel endale õiguse iseseisvaks ja sõltumatuks arenguks kätte võidelnud, muutus Nõukogude vabariik vägevaks nõukogude suurriigiks — võimsaks teguriks Euroopa rahvusvahelises poliitikas. Eriti selgelt ilmes see Suures Isamaasõjas, kui meie maa seisis esirinnas hitlerliku imperialismi vastu võitlevate vabadust-armastavate rahvaste antihitlerlikus koalitsioonis.

Läbi võttes seejärel Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni ajalugu, peab õpetaja suunama õpilaste erilist tähelepanu ta ülemaailmsele ajaloolisele tähtsusele.

Kõigi teiste revolutsioonide puhul (välja arvatud Pariisi Kommuun ta lühiajalise eduga, millal võim oli töötajate käes) võim jäi töötajate ekspluateerijaile ja rõhujaille. 1917. a. oktoobris kukutati esmakordselt ajaloos ekspluataatorite võim ja rahvas võttis enda kätte oma saatuse otsustamise. Õpetaja peab näitama, et ainult Suur Oktoobrerevolutsioon päästis meie kodumaa poolkoloniaalsest sõltuvusest välismaise imperialismi kütkeis ja kindlustas talle vabaduse ja õitsengu.

Oktoobri relvastatud ülestõusu tulemusena loodud Nõukogude riik hakkas kohe teostama iseseisvat poliitikat, mil-

lele on võõras maade ahnitsemine ja mis kaitseb järjekindlalt meie maa rahvaste rahu, vabadust ja sõltumatust.

Koos sellega organiseerisid Lenin ja Stalin Nõukogude riigi esimestel olemasolu päevadel tema kaitset, löid Punaarmee ja mobiliseerisid nõukogude maa rahvad võitluseks välismaiste imperialistide ja vene valgekaartlaste püüdluste vastu lämmatada nõukogude võim ja muuta meie maa välis- maise imperialismi asumaaks. Meie ajaloo neil tähelepanuväärivail lehekülgedel tuleb õpetajal eriti üksikasjaliselt peatuda.

Üks tähtsamaid teemasid, mis näitab proletaarse strateegia põhijooni ja tema mõõtmatud paremusi, on teema, mis pühendatud seltsimees Stalini strateegilisele kunstile proletaarse revolutsiooni suurima strateegina ja taktikuna ning väejuhina kodanliku sõja aastail ja Suures Isamaasõjas.

Nagu kirjutab sm. Vorošilov oma raamatus „Stalin ja Punaarmee kujundamine“ — „suubub Stalin juurtega Marxi, Engelsi ja Lenini poliitilisse klassistrateegiasse ja taktikasse“. Seltsimees Stalini kui proletaarse revolutsiooni strateegi käsutuses seisavad „mitte ainult need relvastatud jõud, mis temale vahetult alluvad, vaid ka potentsiaalsed hiiglaslikud inimressursid, mis juhtiva strateegilise suunaga kaasa lähevad“. Tähelepanuvääriv poliitilise oskuse ja sõjalise juhtimise ühendamine, sügavalt teaduslik marksismi dialektiline meetod lubavad seltsimees Stalinil pihustada vaenlaste kõige osavamad ja kurikavalamad plaanid, paisates ümber kogu nende sõjateaduse, sõjakunsti ja väljaõppe.

Seltsimees Stalini sõjalist ja poliitilist strateegiat saab õpetaja eelkõige selgitada 1918. a. saksa okupantide vastu peetud isamaasõja näitega, kui Lenin kuulutas sotsialistliku isamaa hädaohus olevaks. Seltsimees Stalin paljastas Ukraina Keskraada kodanlikke natsionaliste, kes olid saksa imperialismi teenistusse üle läinud, ja kutsus ukraina rahvast üles isamaasõjaks saksa röövvalutajate vastu. Seltsimees Stalini ja vastloodud Ukraina revolutsioonilise sõjanõukogu juhtimisel algas ukraina rahva isamaasõda saksa okupantide vastu, formeeriti bogunetside ja taraštšanetside kuulsusrikkad revolutsioonilised polgud, Nikolai Štšorsi ja teiste diviisid, kogu Ukrainas organiseeriti massiline partisaniliikumine, mis lõp-

pes 1918. a. saksa interventide sõjalise avantüüri täieliku kokkuvarisemisega.

Seltsimees Stalini strateegilist juhtimist ja väejuhikunsti saab õpetaja näidata ka Tsaritsõni kangelaslikul kaitsmisel, Petrogradi kaitsmisel mais 1919 ja eriti Stalini plaani puhul Denikini purustamiseks, mis teostati tema isiklikul juhtimisel. Geniaalne stalinlik strateegia Suure Isamaasõja suurimais lahinguis kindlustas võidu saksa fašistide ja jaapani imperiaalistide üle.

Õpilased peavad sügavalt tungima seltsimees Vorošilovi sõnadesse: „Meie relvastatud jõudude täielik võit võitluses ükskõik millise vaenlasega on kindlustatud seepärast, et meiega on Stalin...“¹

Nõukogude Liidu võidu tingimuste selgitamiseks Suures Isamaasõjas on NSV Liidu ajaloo õppimise juures eriti tähtsad teemad, mis aitavad mõista võitu kindlustavaid moraalseid ja materiaalseid tegureid. Oma lootusis „välksõjaga purustada Nõukogude Liitu, lähtus Hitler sellest, et sõjaliste ebaõnnestumiste puhul tekivad konfliktid tööliste ja talupoegade vahel, algavad tülitsemised NSV Liidu rahvaste vahel, tulevad ülestõusud ja riik laguneb algsadeks...“²

Õpetajal tuleb NSV Liidu ajaloo nõukogude perioodi käsitlevate teemade läbivõtmisel selgitada, mispärast need Hitleri plaanid läbi kukkusid. Nõukogude riiklik süsteem, mis tekkis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tagajärjel, osutus, nagu näitavad sõjakogemused fašistlike jõudude vastu, kõige tugevamaks poliitiliseks ja majanduslikuks korraks, mis on suuteline vastu panema kõigile katsumustele.

Käsitelles teemat Nõukogude Liidu loomise kohta, peab õpetaja näitama, kuidas seltsimees Stalini väsimatul juhtimisel loodi ja kujunes paljurahvuseline Nõukogude riik, milles kõik vabastatud rahvad sulasid kokku üheks sõbralikuks perekseks, kes ühendas kõik oma töö- ja võitluspingutused ühise vaenlase purustamiseks.

Seoses selle teemaga (nagu ka kõigis teistes osades, mis pühendatud NSV Liidu rahvaste ajaloo) tuleb näidata meie

¹ K. J. Vorošilov, Stalin ja Punaarmee kujundamine, Vojenizdat, 1939, lk. 16.

² J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, 1945, lk. 18.

rahvaste ajaloolise saatuse ühtsust. Õpilased peavad aru saama, kuidas ajalooliselt kujunes ja tugevnes NSV Liidu rahvaste sõprus, kuidas vene rahva ümber koondusid sõjaliseks liiduks kõik rõhutatud rahvad võitluseks tsaari kolonisaatorite-ametnikega, mõisnikega, kapitalistidega ja võitluseks omaenese rõhujate — feodaalidega ja natsionalistliku kodanlusega. Rahvaste sellise sõjalise sõpruse tagajärjel kukutati esmakordselt ajaloos koloniaalse rõhumise ja ekspluaatsiooni režiim ja loodi vabade sotsialistlike vabariikide murdmatu liit. Sellega kõrvuti tuleb näidata, et raske välisohu puhul, kui Venemaa terviklikkust ja iseseisvust ohustasid välismaised anastajad, kõik meie maa rahvad eesotsas vene rahvaga tõusid üles oma kodumaad kaitsma.

Õpetaja peab alla kriipsutama, et see ajalooliselt kujunenud NSV Liidu rahvaste sõprus pidas vastu kõigile katsumustele Suure Isamaasõja tingimustes, oli Punaarmee võitlusvõime ja nõukogude tagala tugevuse võimsaks teguriks ja Nõukogude riigi jõu tähtsaimaks allikaks.

Teemadel, mis on pühendatud partei ja nõukogude rahva võitlusele nõukogude maa industrialiseerimise ja kolhoosliku korra eest, tuleb õpetajal näidata, kuidas loodi tingimused sotsialismi võiduks NSV Liidus, likvideeriti ekspluataatorite klassid meie maal, eriti kõige rohkearvulisem ekspluataatorlik klass — kulakud.

Kulakute kui klassi likvideerimine ja talurahva põhiliste masside üleviimine kolhoosidesse andis tulemuseks viimaste kapitalismi jäänuste likvideerimise meie maal.

Nõukogude võim karistas kindla käega ja likvideeris trotskistlikke-buhhaarinlikke agente — salakuulajaid, kahjureid, kodumaa reetjaid.

NSV Liidu industrialiseerimisel ja põllumajanduse kollektiviseerimisel on suur tähtsus Nõukogude Liidu kaitsebaasi loomisel ja nõukogude vabariigi poliitilise seisukorra kindlustamisel, niihästi sisemiselt kui ka rahvusvahelises ulatuses. Muudatused nõukogude ühiskonna klassilises struktuuris pärast sotsialismi võidulepääsemist meie maal muutsid vankumatuks nõukogude rahva poliitilis-moraalse ühtsuse; see etendas tähtsat osa võidu kindlustamisel Suures Isamaasõjas.

Need sügavad muudatused NSV Liidu elus, need sotsialismi otsustavad edusammud NSV Liidus leidsid oma väljenduse võiduka sotsialismi Stalinlikus Konstitutsioonis.

Suure Stalinliku Konstitutsiooni põhimised iseärasused ja ta rahvusvaheline tähtsus tuleb põhjalikult selgitada õpilastele ajaloo tundides.

Lõppteemaks NSV Liidu ajaloo üldkursuses peab olema teema, mis on pühendatud ainuüksi nõukogude rahva Suurele Isamaasõjale hitlerliku Saksamaa vastu. Tuleb näidata, et kogu Nõukogude riigi välispoliitika oli suunatud sellele, et säilitada rahu ja heanaaberlikke suhteid ümbritsevate maa-dega. Nõukogude maa ei tahtnud sõda ja teostas süstemaatilisel järjekindlat rahupoliitikat, samal ajal valmistudes kaitsmaks võimaliku kallaletungi puhul NSV Liidule.

Peatudes fašistliku Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahelise sõja iseloomul, sihtidel, iseärasustel ja etappidel, peab õpetaja esile tõstma Isamaasõja suured vabastamissihid. Nõukogude rahva ja tema liitlaste sõja eesmärgiks oli Euroopa rahvaste ja NSV Liidu vabastamine hitlerlikust türanniast. See oli maailmas suurim ja ajaloos õiglasim vabastussõda, kuna ta mitte üksi päästis meie kodumaa, kaitstes tagajärjekalt ta au, vabadust ja iseseisvust, mitte üksi säilitas ja kindlustas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutuste edasist arenemist, vaid ka päästis maailma tsivilisatsiooni fašismi käest, kindlustades tingimusi edasiseks võitluseks kogu inimsoo progressi ja õnne eest.

Nõukogude riigile kuulub otsustav osa maailma vabastamises fašistlikust türanniast. Tänu Nõukogude Liidu kangelaslikele ja ennastsalgavaile pingutustele saavutasid Ühinenud Rahvused täieliku võidu hitlerliku Saksamaa üle.

Sangarlik Punaarmee andis samuti otsustava löögi jaapani imperialismi sõjalistele jõududele, kiirendades tema täieliku purustamist.

Nõukogude Liit, võites kätte tingimused rahuks kogu maailmas, seisab inimsoo ees kui üldise rahu ja ohutuse võimas tegur.

NSV Liidu ajaloo õpikuis (A. Pankratova, NSV Liidu ajalugu I—III) on osa materjalist trükitud ptii-kirjas. Selles

on toodud mõned üksikasjad, mis pole kohustuslikud õpilastele, samuti ka materjal, mille õpilased on läbi võtnud teistes ainetes, näiteks vana maailma ajaloo ja kirjanduse ajaloo. Hoidudes mittevajalikust kordamisest, peab õpetaja ometi meelde tuletama õpilastele seda materjali ja selle siduma muu materjaliga NSV Liidu ajaloo vastavas osas. Näiteks peavad õpilased kirjanduse kursusest tundma selliseid teoseid, nagu „Lugu Igori sõjaretkest“. NSV Liidu ajaloo kursuses aga tuleb õpetajal tutvustada õpilasi ainult põhimiste faktidega ja antud ajajärgu kirjanduse ja kunsti üldise suunaga. Nende teemade käsitlel peab õpetaja kooskõlastama oma tööd kirjanduse õpetajaga. See osa õpikute materjalist, mis pole võetud õppekavva, pole samuti kohustuslik õpilastele.

Ajaloo õpikute lisa on antud kronoloogilised tabelid tähtpäevadega, mida tuleb kohuslikult meeles pidada. Kõik muud tähtpäevad õpikuis on toodud ainult sündmuste sidumiseks. Uue materjali seletamisel tuleb kasutada näitlikke õppevahendeid (kaardid, diagrammid, tabelid, pildid jne.), samuti ka muuta ettekannet elavamaks katkenditega dokumentidest, memuaaridest ja ilukirjandusest. On vajalik kasutada mõningaid õpilastele arusaadavaid V. I. Lenini ja J. V. Stalini teoseid, et nende tundmaõppimisega õpilased paremini süveneksid NSV Liidu ajaloo kursusse.

Eesti ajalugu tuleb käsitleda IV—VII klassini rööbiti NSV Liidu rahvaste ajalooa, nagu seda teeb teiste liiduvabariikide suhtes prof. A. M. Pankratova oma õpikutes „NSV Liidu ajalugu“ I—III (ja osalt ka prof. A. V. Šestakov oma õpperaamatus, lühidalt mainides mõne ajajärgu lõpuosas Kesk-Aasia, Taga-Kaukaasia, Siberi jm. rahvaid).

Kuhu nimelt tuleb peatükid Eesti ajaloost sisse põimida, see on õppekavades kätte juhutatud.

Eesti ajaloo käsitlemisel, nagu üldajalooski, tuleb lähtuda marksistlik-leninlikust õpetusest klasside-eelse ja klassiühiskonna arengust ja selle formatsioonidest (vrd. ÜK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn, 1945, lk. 117 jt.).

Aine valikul ja aine käsitlemisel tuleb arvestada mitte ainult elava, selge ja kujuka pildi andmist eesti rahva ajalooli-

sest arenemiskäigust, vaid ka NSV Liidu rahvaste vennaliku sõpruse ja nõukogude patriotismi kasvatamist õpilastes, ühes sellega ka nõukogude korra vastaste ja vaenlaste vihkamist ja nende tegude õiget ja julget arvustamist ning hindamist. Seepärast tuleb Eesti ajaloo osas rõhutada eesti rahva põlist ja pidevat võitlust saksa „penirüütlitega“ ja nende epigoonide — balti parunitega. Samaaegselt tuleb esile tõsta suure vene rahva kaasabi ja toetust selles võitluses nii muistse vabadusvõitluse päevil (vürst Vjatško Tartu linnuse kaitsmisel jt.) kui ka XIX sajandil Eesti- ja Liivimaa rüütelkonna selgroo murdmisel (Balti erikorra kaotamine), veel enam aga meie kodumaa lõplikul vabastamisel fašistlikest saksa okupantidest Suures Isamaasõjas.

ÜLDAJALUGU.

1. Vana-aeg.

Vana-aja ajaloo kursus, mis sisaldab endas lühikesi teatmeid ürgaegsete inimeste elust, vana Idamaa, Kreeka ja Rooma ajaloo, avab õpilaste ees inimühiskonna kauge mineviku leheküljed. Sel materjalil õpetaja näitab õpilastele, kuidas on tekinud inimühiskond, ürgaegne ühiskondlik kord ja mis viis ta lagunemisele, selgitab ebaühetaolisuse, eraomandi, klasside ja riigi tekkimist ja orjapidamise korda kui inimese poolt inimese ekspluateerimise esimest vormi.

Vana-aja ajaloo kursuse eesmärgiks on vana Idamaa üksikute maade ja Kreeka ning Rooma ajaloo konkreetse materjali põhjal viia õpilasi Lenini järgmise väite mõistmisele: „Kõigi inimühiskondade arenemine aastatuhandete jooksul eranditult kõigis maades näitab meile selle arengu üldist seaduspärasust, korrapärasust ja järjekindlust, nii et alguses on klassideta ühiskond — esialgne patriarhaalne, ürgaegne ühiskond, kus ei olnud aristokraate; siis — orjusele rajatud ühiskond, orjapidamise ühiskond... Orjapidajad ja orjad... see on esimene suurem jagunemine klassidesse. Esimese rühma käes olid mitte ainult kõik valmistusvahendid — maa, tööriistad, nii primitiivsed kui need ka olid, vaid tema päralt

olid ka inimesed. Seda rühma nimetati orjapidajaiks, aga neid, kes töötasid ja andsid töövilja teistele, kutsuti orjadeks.“ (Lenin, Teosed, XXIV k., lk. 366.)

Orjapidamise korra kui ühe tootmissuhete põhitüübi peajooned on põhjalikult näidatud „Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei ajaloo lühikursuses“, ptk. 4. Inimühiskonna areng vanal ajal oma seaduspärasuses ilmneb õpilastele üksikute maade ajaloo konkreetse materjali põhjal, mis lubab õpetajale näidata selle protsessi eripärasust üksikuis maades ja juhtida õpilasi muistse maailma ajaloo marksistlikule mõistmisele.

Õpilaste tähelepanu keskpunktis vana-aja ajaloo kursuses seisab küsimus orjusest, mis on inimese poolt inimese ekspluateerimise esimeseks vormiks, inimeste orjapidajateks ja orjadeks, klassidesse jagamise esimeseks vormiks.

Suurt tähelepanu pälvib samuti küsimus orjandusliku riigi kui kurnamise ning rõhumise aparaadi tekkimisest. Õpetajal on käes kujukas materjal orjade ning vaese rahva ülestõusudest vana Idamaa maades ja Rooma riigis. Need kirjeldused tõestavad, kuivõrd väärad on fašistlike „ajaloolaste“ katsed idealiseerida orjapidamist ja orjanduslikku riiki, sest niisugune idealiseerimine on teravas vastuolus ajalooliste faktidega.

Rooma ajaloo ainel, orjapidajate ühiskonna klasside vastuolude ja orjade ning orjadega liitunud talupoegade mäsude kaudu Rooma riigis peab õpetaja viima õpilasi sm. Stalini järgmise väite mõistmiseni: „Orjade revolutsioon likvideeris orjastajad ja kaotas töötava rahva ekspluateerimise orjapidamise kujul. Kuid nende asemele seadis ta mõisnikud ja töörahva ekspluateerimise sunnismaisuse näol.“ (Stalin, Kõne I Üleliidulisel lööklaste-kolhoosnike Kongressil.) Selleks, et õpilased selgesti kujutleksid, kuivõrd eemal ajaliseltsel meist on vana-maailma eppohhid, on vajalik õppematerjali esitamisel maksimaalne konkreetsus ning kujukas ja õpilaste arusaamisele vastav analüüs. Paeluvas, konkreetsete faktidega küllastatud jutustuses tuleb vastastikku seada kurnajate ja kurnatavate elu vanas maailmas, anda eredaid pilte orjade, tööliste ja käsitöölise ekspluateerimisest, meeltliigutavaid kirjeldusi orjade ülestõusudest, mis võtsid massilise iseloomu

ja korduvalt vapustasid orjanduslikku maailma, näidata ülestõusnud rõhutud masside ja nende juhtide sangarlust.

Suure kasvatusliku tähtsusega on õpilastele piltlik ning sügav aine esitamine vana maailma sõdadest. Sel ainel õpetaja näitab, milline sügav põhimõtteline erinevus on vallutus-sõdade ja rahvusliku iseseisvuse eest peetavate sõdade vahel.

Jutustades Assüüria kuningate või Makedoonia Aleksandri vallutustest, õpetaja toonitab, et need olid ülekohtused, anastavad sõjad. On vajalik samuti tähelepanuga peatuda Rooma agressiivsel poliitikal, ta provintside rõhumisel ja ägedail ülestõusude puhanguil Rooma valitsuse alla kuuluvais maa-des tema vastu. Sellega kriipsutatakse alla asjaolu, et katsed relvade abil luua maailma — impeeriume (Assüüria, Makedoonia Aleksander, Rooma) polnud kunagi kestva eduga, vaid lõppesid ebaõnnestumisega, alistatud rahvaste vastu-panu tõttu.

Vastupidi sellele kreeklaste võitlus Kreeka—Pärsia sõdade ajal esitab näidise õiglaste, oma iseseisvuse eest peetavate sõdade kohta. Sõdade ajaloo taustal õpetaja rekonstrueerib õpilaste ees pildid rahvamasside võitlusest oma iseseisvuse eest, muinasaja sangarite ning patriootide kujud, kes ohverdasid oma elu isamaa hüvanguks.

Teisest küljest on tarvilik paljastada isamaa-reeturite tegevust muistsetel aegadel. Sõdade konkreetsetel ainel vana-aja ajaloo kursuses õpetaja taastab samuti õpilaste ees väejuhtide elavad kujud, eredasti esile tõstes nende sõjalist taktikat ja nende kaasaegset sõjatehnikat ja sellega aitab kaasa sõjaliste teadmiste laiendamiseks, millel on eriti aktuaalne tähendus ka meie päevil.

Vana-aja ajaloo õppimisel tuleb erilise jõuga alla kriipsutada neid edusamme kultuuri alal, mida saavutas inimkond aastatuhandete vältel ja mis võimaldavad meil kasutada kultuuri hüvesid käesoleval ajal. Sellele tuleb vastu seada Hitleri reaktsiooniline katse kultuuri hävitamiseks, inimsoo tagasi-pöördumiseks harimatusele ning metsikusele. Niiviisi õpetaja seob orgaaniliselt ajaloolise aine kaasaegsusega ja kaasaegsuse tunnetamise alusel aitab õpilastel tunnetada ka möödunud.

2. Keskaeg.

Keskaja ajaloo kursuse eesmärgiks on anda kronoloogilises järjekorras feodaalse korra tekkimise, arenemise ning lagunemise ajaloolise protsessi konkreetne kujutus.

ÜK(b)P ajalugu („Lühikursus“) defineerib feodaalse korra põhihood järgmiselt: „Orjapidamise korra juures on tootmissuhete aluseks orjapidaja omandiõigus tootmisvahendeile, samuti ka tootmise tööjõule — orjale, keda orjapidaja võib müüa, osta, surmata nagu looma.“

„Feodaalse korra juures on tootmissuhete aluseks feodaali omandiõigus tootmisvahendeile ja osaline omandiõigus tootjale töölisele — sunnismaisele talupojale, keda feodaal enam ei või tappa, keda ta aga võib müüa, osta. Kõrvuti feodaali omandiga on olemas talupoja ja käsitöölise isiklik omand — tootmis-tööriistad ja oma eramajapidamine, mis on rajatud isiklikule tööle.“

Keskaja ajalugu jaguneb kolme perioodi:

Esimene periood on Euroopa feodalismi tekkimise ning kujunemise periood, mis on laguneva antiikse orjandusliku ühiskonna ja barbarite ürgaegse kogukondliku korra sünteesiks. Suurem huvi töö vastu ning algatusvõime, mis on omane sunnismaisele talupojale võrreldes orjaga, soodustab tootmisjõudude arengut feodaalses ühiskonnas. Selle arengu tähtsamaiks etappideks kujunevad käsitöö eraldumine põllundusest, kaubanduse areng, käsitöö ning kaubanduse ühendamine linnades. Need on feodaalse korra ajaloo teise perioodi majandusliku aluse iseloomustavad jooned, milline periood algas Euroopa linnade arenguga. Käsitöö ja keskaegse tööstuse arenguga areneb majanduslik side linna ning küla vahel, mitmesuguste territoriaalsete üksuste vahel ja tekib siseturg, kasvab linnade tähtsus, kes on huvitatud siseturu kindlustamisest ning edasisest arengust, ning koos sellega — suurte territooriumide poliitilisest ühendamiseks. Koos suurte territooriumide majandusliku ühtsuse kasvuga ja riigi tugevdamise protsessiga teravnevad klasside vastuolud ja tugevneb klassivõitlus. Niiviisi tekib varasemale feodalismile omast poliitilise killunemise seisukorrast feodaalse suurriigi

esimene vorm — seisuslik monarhia, nüüdisaegsete Euroopa riikide eelkäija. Seepärast on selle teise perioodi ajaloo konkreetseks väljenduseks üksikute riikide ajalugu, kuningavõimu areng ning tugevnemine, mis likvideerib eelmise ajajärgu poliitiliste suhete „üldise segaduse“ ja on seetõttu „tekkiva rahvuse esindajaks vastandina killunemisele mässavaiks vassallriikideks“. (Marx ja Engels: Teosed, XVI k., I osa, lk. 455.)

Kuningavõimu pealiitlasteks olid linlased, kes aitasid kuningail rahaga ja oma vägedega lüüa sõnakuulmatuid vasalle ja luua maa poliitilist ühtsust.

Keskaja ajaloo teine järk hõlmab umbes XI—XV sajandi. Alates linnade tekkimisega ja esimeste ristsõdadega kuni Euroopa suurimate riikide — Prantsusmaa, Hispaania, Inglismaa — lõpliku kujunemiseni. Itaalia ja Saksamaa näitavad, ümberpöörduvalt, konkreetset kõrvalekaldumist sellest protsessist, mis on seletatav nende ajaloolise arengu omapäraga.

XV sajandi lõpust algab feodalismi kolmas ajajärk, mil feodalism laguneb ja feodaalse majanduse ning ühiskonna rüpes tekib kapitalistliku majanduse ja kodanliku ühiskonna elemente, mispärast see ajajärk on üleminekuks uuele ajale. Teda iseloomustab tootmisjõudude suhteliselt kiire kasvamine, millised jõud on ühenduses kapitalistliku tootmisviisi ja tema tootliku aluse — palgatöö arenemisega, ja samuti manufaktuuri areng. Sel perioodil toimub nn. esialgne kapitali kuhjumine, mis seisneb iseseisvail väikepõllupidajail — talupoegadel ja käsitöölistel nende valmistusvahendite massilises kaotsiminekus, mis olid neile tagatud feodaalse korra juures. Jäänud ilma oma tootmis- ja elamisvahendeist, moodustavad need „nüüdisaegse proletariaadi isad“ selle „plebeiliku massi“, milles laostunud talupoeg ja käsitöeline ühinevad algstaadiumis püsiva palgatöö esimeste esindajatega. Üheaegselt sellega formeerub ning kujuneb nationaalses maastaabis kodanluse klass, kuna valitsev klass — feodaalne aadel — kujundab riigi uue poliitilise vormi — absoluutse ehk piiramatu monarhia. Sellised on keskaja ajaloo kolme perioodi põhijooned, ja need perioodid on õppekava aluseks.

Keskaja ajaloo õppekava viimane osa „Uusaja algus“ juhib õpilasi uusaja ajaloo küsimusteringi. Uusaja algust iseloomustavad järgmised momendid: kodanlus muutub kordkorralt tugevamaks. Feodaalne kord tervikuna muutub takistuseks, mis pidurdab tootmisjõudude edasist kasvu. Valmib kodanlike revolutsioonide ajajärk. Selline on varaste kodanlike revolutsioonide päritolu (Madalmaade revolutsioon XVI saj., Inglise revolutsioon XVII saj.). Kodanliku revolutsiooni tagajärjel kõveneb Inglismaal kapitalistlik kord, kapitalismi arengu manufaktuurse staadiumi alusel. Inglismaa muutub sel ajal maailma eesrindlikuks maaks. Samal ajal Preisi on edasi maaks, kus valitsevad feodaal-sunnismaised vahekorrad, ja tööstuse arenemine Prantsusmaal, kodanluse kasv ning kindlustumine teevad selle maa täiesti küpseks kodanlikule revolutsioonile. See revolutsioon teostub Prantsusmaal XVIII sajandi lõpul ja tähistab „kapitalismi võidu kindlustumisperioodi algust eesrindlikes maades“.

Keskaja ajaloo kursus annab suure materjali koolile kodanike-patriootide kasvatamiseks, kes on sügavasti ustavad kodumaale, valmis võitlema tema eest relvaga käes ja õigesti orienteeruvad kaasaegseis sündmustes. Selliseks materjaliks on eelkõige need teemad, mis käsitlevad sündmusi Saksamaa ajaloos. Nende teemade konkreetse ajaloolise aine alusel õpetaja näitab õpilastele Saksamaa valitsevate klasside juba keskaja sajandite sügavusest pärinevat vallutuslikku poliitikat, nende eljalikku julmust Saksamaa poolt vallutatud ning orjastatud rahvaste suhtes, revolutsiooniliste liikumiste halastamatut mahasurumist Saksamaas endas.

Fašistlikud „ajaloolased“ idealiseerisid keskaja ajaloos rüütlike toorest sõjakust, nende vägivallategusid, ülistasid sunnismisuse õigust, keskaegseid julmusi ning hukkamisi. Nad olid vaimustuses „preisi vaimust“, mis tõepoolest pole muud kui kepi, kasarmu, kantseleilikkuse vaim. Fašistide kõigi nende väljamõeldiste paljastamine ja neile õige arusaamise vastuseadmine, mis toetub faktilisele ainele, on õpetaja ülesandeks keskaja ajaloo kursuse läbivõtmisel. Aktsentueerides õpilaste tähelepanu nende teemade ainel, õpetaja aitab õpilastel paremini tunnetada hitlerliku Saksamaa vallutuslikku

poliitikat, fanaatiliselt julmust ning reetlikkust ja fašistliku ideoloogia mõttetust.

Saksamaa, Hispaania ja teiste maade vallutuslikule poliitikale keskajal õpetaja seab vastu rahvamasside võitluse oma rahvusliku iseseisvuse eest interventsiooni vastu (prantslaste võitlus inglaste vastu Saja-aastase sõja kestel, madalmaalaste võitlus hispaanlastega jm.) ja sellega juhib õpilasi õiglaste ja mitteõiglaste sõdade põhimõttelise erinevuse marksistlikule arusaamisele. Kaasaja õige tunnetamise alusel õpetaja süvendab mineviku tundmist, keskaja ajaloo tundmist.

Näidates rõhutute poolt rõhujate vastu peetavast revolutsioonilisest võitlusest osavõtjate sangarlust ja võõrmaiste vallutajate vastu peetavast vabadusvõitlusest osavõtjate sangarlust keskajal, seob õpetaja samuti ajaloolist materjali kaasajaga ja sellega kasvatab õpilastes ennastsalgavust, kartmatust ning mehisust kui nõukogude patrioodi vajalikke omadusi. Asetades kursuse läbivõtmisel rõhu keskaja silmapaistvate väejuhtide tegevusele, nende sõjalisele taktikale, sõjatehnika arengule, laiendab õpetaja õpilaste sõjalist silmapiiri ja osutab sellega suurt abi nende sõjalise väljaõppe tõhustamisele.

Õppekava struktuur, mis on ehitatud kronoloogiliste perioodide järgi, viib sellele, et õpilastel tuleb mitu korda tagasi pöörduda ühe ning sama maa ajaloole. Õppekava sellise ülesehituse juures üksikute maade tundmaõppimise kord igas perioodis taotleb ülesannet kergendada õpilastele ajalooliste sündmuste mõistmist.

Pärast terve rea maade ajaloo tundmaõppimist teataval perioodil tuleb anda õpilastele võimalus tagasi vaadata käidud teele ja sügavasti tunnetada ning mälus kinnistada need ühiskondlik-majanduslikud protsessid, mis on ühised kõigile nendele maadele käsitledaval ajajärgul. Seda eesmärki taotleavad üldistavad tunnid, mida õpetaja korraldab pärast keskaja ajaloo kursuse üksikute järkude läbivõtmist. Igal üldistaval tunnil peab olema kindel teema, mis näitab ära ajaloolise protsessi need küljed, mille vaatenurga all üldistatakse läbivõetud materjal. Pärast teemat „Reformatsioon ja talupoegade sõda Saksamaal“ võib organiseerida üldistav tund varem läbivõetud materjali kohta teemal „Talupoegade üles-

tõusud keskajal“. On soovitatav võtta üldistavaks teemaks niisugune teema, mis on orgaaniliselt seotud kaasajaga. Näiteks võib keskaja ajaloo kursuse üheks üldistavaks teemaks võtta teema „Saksamaa vallutuspoliitika ja ta maailmariigi loomise katse purunemine“. Pärast Euroopa üksikute maade ajaloo läbivõtmist XII—XV sajandil võib võtta üldistavaks teemaks „Rüütliarmeest kuni regulaarse armeeni“.

3. Uus-aeg.

Noorte nõukogude patriootide kasvatamine, kes oleksid piiritult ustavad meie sotsialistlikule kodumaale ja valmis ennastsalgavalt kaitsma ta võitused ning samal ajal ka kogu progressiivse inimkonna huvisid, teostub mitte ainult NSV Liidu ajaloo õpetamisel ja õppimisel, vaid ka uue ajaloo tundmaõppimisega.

Uue ajaloo tundides tutvuvad õpilased rea välismaade ajalooaga.

Uue ajaloo esimene ajajärk algab Inglismaa XVII sajandi kodanliku revolutsiooniga ja kestab kuni Prantsuse-Preisi sõjani 1870.—1871. a. ning Pariisi Kommuunini.

VIII klassis haarab uue ajaloo kursus ajajärku prantsuse kodanlikust revolutsioonist XVIII sajandil kuni Prantsuse-Preisi sõjani ja Pariisi Kommuunini, s. o. ajajärku, mil kapitalism tuli võidule ja kindlustus Euroopa ja Ameerika eesrindlikes maades.

Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajaloo käsitlusel peab õpetaja „näitama, et prantsuse (ja iga muu) kodanlik revolutsioon, olles vabastanud rahva feodalismi ja absolutismi ahelaist, kinnitas rahva uutesse ahelatesse, kapitalismi ja kodanliku demokraatia ahelaisse, kuna aga sotsialistlik revolutsioon Venemaal purustas kõik ahelad ning vabastas rahva kõigist ekspluateerimise vormidest...“¹

Õpetaja arendab kogu kursuse ulatuses seda ideed, kuidas kodanlikud revolutsioonid erinevad põhjalikult Suurest Sotsialistlikust proletaarsest revolutsioonist.

On vaja selgitada prantsuse kodanliku revolutsiooni rahva-

¹ J. Stalin, S. Kirov, A. Ždanov. Märkusi uue ajaloo-õpperaamatu konspekti kohta („K izutšenižu istorii“). Riiklike Kirjastuste Ühendus, 1938, lk. 25.

likku iseloomu, rõhutades laialdaste rahvahulkade otsustavat osa revolutsioonis, on vaja osutada jakobiinidele kui revolutsioonilise kodanluse kõige järjekindlamaile esindajaile. Rahvaalgatuse ja jakobiinide diktatuuri tõttu avanes võimalus lahendada revolutsiooni tähtsaimaid ajaloolisi ülesandeid. Prantsuse kodanlik-demokraatlik revolutsioon heitis julgelt kõrvale ja purustas vana feodaalühiskonna kammit-sad, hävitas talupoegade feodaalse sõltuvuse, tsunftid, eise-maised tollid ja muud feodalismi jäänused. Ta andis löögi absolutistlikele-feodaalseile tavadele Euroopas ja alustas feodaalkorrast progressiivsema kapitalistliku korra võidu- ja kinnitamisajajärgu. Prantsuse XVIII sajandi kodanlik-demo-kraatlik revolutsioon avaldas Euroopale ülisuurt mõju. „Omaenda klassile, kodanlusele, kelle heaks ta töö kuulus, saatis ta korda nii palju, et XIX sajand, see sajand, mis kogu inimkonnale andis tsivilisatsiooni ja kultuuri, möödus Prant-suse revolutsiooni tähe all.“¹

Kodanlike demokraatiate (inglise, ameerika, prantsuse jt.) ajaloolise progressiivseuse tundmaõppimisel on tarvilik pea-tuda nende piiratusel.

Teemadele, mis käsitlevad töölisliikumist ja marksismi ajalugu, tuleb pöörata erilist tähelepanu. Uue ajaloo esimene ajajärk annab rikkalikku materjali, mis iseloomustab prole-tariaati kui ainsat lõpuni revolutsioonilist ja järjekindlalt demokraatlikku klassi.

Uue ajaloo kursuses tuleb suurt tähelepanu pöörata ka mineviku sõdade tundmaõppimisele.

„Lenin eristas kahte liiki sõdu — anastamissõjad, s. o. eba-õiglased, ja vabastussõjad, s. o. õiglased sõjad“ (Stalin).

Õiglase sõja mõiste muutub seoses ajaloolise olukorra muutumisega. Lenin kirjutab, et „alates 1789. kuni 1871. aastani oli üheks sõdade tüübiks kodanlik-progressiivse ja rah-vuslik-vabastamise iseloomuga sõjad. Teiste sõnadega — nende sõdade peamiseks sisuks ja ajalooliseks tähtsuseks oli absolutismi ja feodalismi kukutamine, nende õõnestamine, võõra rahvusliku surve hävitamine“.²

¹ V. I. Lenin, Teosed, XXIV k., lk. 304.

² V. I. Lenin, Teosed, XVIII k., lk. 193—194.

Kapitalistliku korra võiduletuleku ja kindlustamise ajajärgus paistsid silma rahvuslikud vabastussõjad ühes revolutsiooniliste sõdadega. Õiglaseks sõjaks oli ameerika rahva sõda iseseisvuse eest 1775.—1782. a., õiglane oli prantsuse rahva kangelaslik kaitse Preisi-Austria interventsiooni vastu Prantsuse revolutsiooni ajajärgul. Käsitledes prantsuse rahva sõdu reaktioonilise Euroopa vastu, tuleb erilist tähelepanu pöörata Prantsuse revolutsiooni ideedest innustatud rahvahulkade määratu suurele loovale energiale. Järgmised Prantsusmaa sõjad olid õiglased kuni direktoriumi sõdade, Napoleoni sõdade alguseni, mil need muutuvad ebaõiglasteks anastamis- ja riisumissõdadeks. Nii algas esimene Napoleoni sõda — Itaalia-sõjaretk 1796. aastal — selle loosungiga, et vabastada Itaalia rahvas Austria ikkest, kuid lõppes itaalia rahva paljaksriisumisega ja orjastamisega ning Itaalia Veneetsia maa-ala andmisega Habsburgidele (s. o. Austria impeeriumile).

On tuntud rida juhtumeid, mil ebaõiglased vallutamissõjad, näiteks Napoleon I sõjad, tekitasid rahva vastuliikumisi ja õiglase kaitseõdu (näiteks Hispaanias 1808. a., Venemaal 1812. a.).

Eesrindlikes maades kapitalistliku korra võiduletuleku ja kindlustamise ajajärku kuuluvate sõdade ajalugu pakub seega rikkalikku ja kujukat materjali, mis kasvatab noorsoo isamaa-armastust.

1812. a. isamaasõda ja Sevastopoli kaitsmist käsitlevais teemades on vaja näidata meie kodumaa kangelaslikku võitlust võõramaise kallaletungi vastu, vene sõjavägede silmapaistvat vastupidavust, on vaja iseloomustada Kutuzovi sõjakunsti, 1812. a. partisanide mehisust ja leidlikkust. Napoleoni purukslöõmine Venemaa väljadel oli Napoleoni impeeriumi hukkumise peamiseks põhjuseks.

Kodusõda Põhja-Ameerikas 1861.—1865. a. pakub rikkalikku materjali õige asja eest võidelnud rahvahulkade loovate jõudude ja ühtlasi orjapidamise säilitamise eest ning demokraatlike uuenduste vastu võidelnud reaktioonijõudude iseloomustamiseks.

Õpilased peavad aru saama, et Ameerika kodusõda oli

määratu suure tähtsusega demokraatia edaspidiseks arenemiseks Ameerika Ühendriikides. Kodusõda kaotas Lõuna orjapidamissüsteemi, mis oli pidurdanud maa edasist arenemist. „Kodanluse esindajad, — kirjutas Lenin, — mõistavad, et neegrite orjapõlve kaotamine, orjapidajate võimu kukutamine maksis seda, et kogu maa pidi läbima pikki kodusõja aastaid, määratud hulka laastamist, purustamist, terrorit, mis kaasnevad iga sõjaga.“¹

Rahva demokraatlike traditsioonide tundmaõppimine peab kaasa aitama nende sõbralike suhete paremale mõistmisele, mis on kujunenud praegusel ajal Nõukogude Liidu ja Ameerika Ühendriikide vahel.

Niisamuti tuleb erilist tähelepanu pühendada demokraatlike reformide eest peetud võitluse tundmaõppimisele Inglismaal. Võitlus 1832. a. reformi eest, tšartismi ajalugu, Inglismaa rahvahulkade seisukoht Ameerika Ühendriikide kodusõja ajal ja paljud teised näited pakuvad rikkalikku materjali selleks, et valgustada inglise rahva demokraatlikke traditsioone ja samal ajal reaktsiooniliste jõudude võitlust rahvahulkade vastu Inglismaal. Nende näidete abil võib seletada nii kodanlike demokraatiate progressiivsust võrreldes absolutismiga kui ka nende ajaloolist piiratust.

Koos sellega tuleb näidata, kuidas Saksamaa arenguteed löid eeltingimused, mis tegid võimalikuks Wilhelmi-monarhia ja seejärel fašistliku diktatuuri olemasolu.

Keekaega käsitleva ajaloo kursusest on õpilased saanud juba teada inimpõlgava, agressiivse teutoonluse ja tema võitluse kohta slaavluse vastu. Uue ajaloo IX klassi kursus selgitab reaktsiooni ja kontrrevolutsiooni jõudude ülevõimu Saksamaal, preisi junkurluse ülevõimu, teutoonlik-preisliku reetlikkuse, jõhkra jõu ja vägivalda küünilist kultust, sõjaväelise vaimu valitsemist Preisimaal. Preisi junkurluse ja tema traditsioonide tüüpiliseks esindajaks oli Bismarck. Bismarck teatavasti kartis Saksamaa sõda ühtaegu kahel rindel — Prantsusmaaga ja Venemaaga. Seejuures jäi Bismarck alati Venemaa ja slaavluse vaenlaseks, kuid salakavalaks, oma kavatsusi maskeerivaks reetlikuks vaenlaseks.

¹ V. I. Lenin, Teosed, XXIII k., lk. 184.

Saksamaa ühendamine teostus „ülalt“, Preisimaa dünastiliste sõdade varal teiste riikidega. „Preisi tee“ kapitalistliku korra arenemisel põllumajanduses surus Saksamaal poolfeodaalse pitseri kogu maa ühiskondlikule korrale. Mitte ilmaaegu ei iseloomustanud Marx Saksa impeeriumi kui riiki, „... mis ei ole midagi muud kui parlamentlike vormidega vooderdatud, feodaalsete lisanditega segatud, kodanluse mõju all juba asuv, bürokraatlikult kokku klopsitud, politseilikult kaitstav sõjaväeline vägivallavalitsus“. ¹

Edaspidi kujunenud Saksa riigikord oli junkrute ja suurkodanluse blokk. Riigiasutustes etendasid junkrud silmapaistvat osa.

Preisi sõjaväevaim, mis surus Saksamaa peale reaktioonilise pitseri, muutis maa sõjalaagriks. Saksamaa muutus kõige militaristlikumaks riigiks, kes kujunes hädaohuks kõigile oma naabritele. Marxi iroonilise hinnangu järgi seisis Saksamaa militaristlik süsteem selles, et „kogu terve meessoost elanikkond jaguneb kahte ossa — alaliseks tegevarmeeks ja teiseks alaliseks tagavaraarmeeks, — kusjuures mõlemad on määratud tõrkumatuks alistumiseks oma jumala-armust seatud ülemusele, — see süsteem on muidugi mõista rahu „materiaalseks garantiiks ja peale selle ülemaks tsivilisatsiooni eesmärgiks!“ ²

Kõneldes saksa valitsevate klasside julmusest ja elajalikkusest minevikus tuleb Prantsuse XVIII sajandi kodanliku revolutsiooni kohta käivas osas peatuda üksikasjalisemalt Braunschweigi hertsogi manifesti sisul.

Peatükis „Pariisi Kommuun 1870.—1871. a.“ tuleb esile tõsta Bismarcki otsesest abi Versailles' timukatele.

Teema „Esimene Maailmasõda“ käsitusel tuleb osutada saksa imperialistide metsikustele ja kasutada NSV Liidu Sise RK Arhiivide Peavalitsuse poolt 1941. a. kirjastatud dokumentaalset väljaannet „Saksa metsikused 1914.—1918. a. sõjas“.

Uue ajaloo teine ajajärk, mida õpitakse tundma X klassis, algab Prantsuse-Preisi sõjaga ja Pariisi Kommuuniga ja jõuab

¹ Marx ja Engels, Teosed, XV k., lk. 284.

² Marx ja Engels, Teosed, XII k., II osa, lk. 97.

lõpule esimese 1914.—1918. a. maailmasõja lõpuga ning Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga Venemaal.

„See on ajajärk, mil algas kapitalismi langus, mil Pariisi Kommuuni poolt anti kapitalismi pihta esimene löök, mil vana „vaba“ kapitalism muundus imperialismiks ja NSV Liidus kukutasid kapitalismi Oktoobrirevolutsiooni jõud, mis avas uue ajastu inimkonna ajaloos.“¹

Selle ajajärgu tundmaõppimisel tuleb esile tõsta Prantsuse-Preisi sõda ja prantsuse rahva võitlust vallutajate vastu. See sõda on klassiliseks näiteks selle kohta, kuidas õiglane ja progressiivne sõda muundub õiglusetuks, reaktsiooniliseks ja anneksionistlikuks sõjaks. Samuti on konkreetse materjali põhjal vajalik selgitada prantsuse rahvahulkade relvastatud võitlust preisi anastajate vastu pärast seda, kui „rahvusliku kaitse“ valitsus reetis Prantsusmaa huvid ja suvatses vaenlasega kokku leppida.

Sellele valitsusele tuleb vastandada rahva patriotism. Tuleb näidata, et Preisimaa võitis Prantsusmaa mitte üksi oma armee ülekaalu tõttu, vaid ka prantsuse kodanluse rahvusliku reetlikkuse tagajärjel.

„Saksa positsioonide ümber, — kirjutas Engels, olles prantsuse rahvahulkade tegevusest vaimustatud, — asub vaidlustatava territooriumi vöönd ja just siin tundub rahva vastupanu kõige tugevamana. Selleks, et seda rahva vastupanu murda, võtavad sakslased tarvitusele sõjamooduse, mis on niihästi juba iganenud kui ka barbaarne.“²

Prantsuse—Preisi sõja, nagu ka Austria—Preisi 1866. a. sõja ajaloo tundmaõppimisel tuleb esitada seltsimees Stalini lause tema käskkirjas 23. veebruarist 1944. a.: „Ajaloost on teada, et Saksamaa on alati võitnud sõjad, kui ta võitles ühel rindel, ja vastupidi, on kaotanud sõja, kui ta oli sunnitud võitlema kahel rindel.“

Saksamaa asus esimesena militaristlike blokkide loomise teele: 1882. a. lõi Bismarck kolmikliidu. Vastuseks sõlmisid Venemaa ja Prantsusmaa samuti liidu ja seega jagunes Euroopa Saksamaa algatusel kaheks vaenulikuks leeriks.

¹ J. Stalin, S. Kirov, A. Ždanov, Märkusi uue ajaloo-õpperaamatu konsekti kohta (K izutšenižu istorii). Riiklike Kirjastuste Ühendus, 1938, lk. 26.

² Marx ja Engels. Teosed, XII k., II osa, lk. 173.

Eriti tähtis on tundma õppida XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse ning Esimese Maailmasõja rahvusvahelisi suhteid. XIX sajandi viimasele kolmele aastakümnele on iseloomulik, et valmivad eeldused vanalt vabale võistlusele rajatud kapitalistlikult korralt üleminekuks imperialistlikule korrale. Selles ajajärgus läheb võitlus maailma jaotamise pärast riikide vahel ägedaks. XIX ja XX sajandi piiril jõuab see võitlus lõpule Aafrika ja Aasia jaotamisega. Kapitalism siirdub lõplikult oma viimasesse astmesse — imperialismi. Imperialism, — kirjutab Lenin, — on kapitalism sellel arenemisastmel, mil kujunes monopolide ja rahakapitali ülevõim, mil omandas väljapaistva tähtsuse kapitali väljavedu, mil algas maailma jagamine rahvusvaheliste trustide poolt ja lõppes kogu maailma territooriumi jagamine suurimate kapitalistlike maade poolt. Suureneb kapitalistlike maade majandusliku ja poliitilise arengu ebaühtlus. Ülima piirini teravnevad kapitalistliku korra peamised vastuolud: vastuolud töö ja kapitali vahel, mitmesuguste rahandusrühmade ja imperialistlike valitsusvõimude vahel nende võitluses toorainete allikate pärast, võõraste maa-alade pärast, vastuolud emamaade ja asumaade vahel. Teistest maadest hiljemini maailma-areenile ilmunud noored kapitalistlikud riigid — Saksamaa ja Jaapan teostavad eriti agressiivset poliitikat, taotlede juba jaotatud maailma ümberjaotamist. Võitlus maailma taasjaotamise pärast kujuneb kahe üksteisele vaenuliku imperialistliku bloki — kolmikliidu ja Ententé'i — võitluseks. Seejuures oli saksa imperialism, nagu tähendas Lenin, kõige kiskjalikum ja röövellikum.

Rahvusvaheliste suhete ajalugu pakub rohkesti näiteid, mis iseloomustavad möödunud aja saksa imperialistide, saksa fašistlike röövliite eelkäijate julmust, kes orjastasid Euroopa rahvaid selleks, „et rikastada saksa pankureid ja plutokraate“ (Stalin).

Kuid õpetaja peab näitama õpilastele ka imperialismi teistes maades. Ta peab selgeks tegema mahajäänud rahvaste ekspluateerimise ja rõhumise Aafrikas, Aasias jne.

Esimese Maailmasõja ajaloo tundmaõppimisel on vaja esile tuua põhjused, mis tekitasid sõja; on vaja näidata, et kuigi Esimese Maailmasõja süüdlased olid kõigi maade impe-

rialistid, sellest hoolimata alustas sõda ka seekord ikkagi just Saksamaa, kes ületas oma vastased sõjalise ettevalmistuse alal; on vaja paljastada keiserliku Saksamaa sõjalisi eesmäärke, võrreldes neid hitlerlike plaanidega Euroopa ja NSV Liidu rahvaste alistamiseks ja orjastamiseks, näidata, et hitlerlased on „imperialistlikuks, vallutuslikuks, rõhujaks parteiks“, et nad on maailma kõigi imperialistide hulgas „kõige kiskjalikumate ja röövellikumate imperialistide partei“¹, et nad „on euroopaliku kultuuri vaenlased ja saksa armee on keskaegse vaimupimeduse armee, kelle sihiks on hävitada Euroopa kultuuri, et rajada saksa pankurite ja parunite orjaperemeheliku“ kultuuri.²

Esimese Maailmasõja lahingutegevuse kirjeldamisel on vaja rõhutada ja esile tõsta Vene armee ja laevastiku osa. Konkreetse materjali põhjal tuleb näidata Vene armeede pealetungi tähtsust Ida-Preisimaal, Vene armee hiilgavaid operatsioone Galiitsias, Bukoviinas ja Poolas 1914. a. ja kindral Brussilovi armeede operatsioone 1916. a.

Esimese Maailmasõja ajaloo tundmaõppimine näitab, kui võrd alusetu on fašistide poolt leiutatud müüt selle kohta, nagu ei oleks Saksa armee olnud võidetud mitte lahinguväljadel ja et üksnes poliitilised asjaolud (peamine neist — Saksamaal alanud revolutsioon) viisid Saksamaa alistumisele.

Uue ajaloo kursuses tuleb täie selgusega näidata Venemaa ülisuurt ajaloolist osa. Eriti on vaja näidata seda abi, mis suur vene rahvas andis vennalikele slaavi rahvastele.

Selle kursuse vastutusrikas sisu sunnib pühendama suurt tähelepanu töö meetodite ja organiseerimise küsimustele. On vaja maksimaalselt aktiveerida materjali omandamist õpilaste poolt. Sel otstarbel tuleb tõhus koht anda töötamisele dokumentide kallal. Eriti hoolikalt tuleb läbi mõelda tööd marksismi-leninismi klassikute teoste arutamisel, valides välja artiklite või katkendite alammäära, millede tundmist tuleb lugeda õpilasele kohuslikuks. Peab meeles

¹ J. V. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, 4. väljaanne. Tallinn, 1945, lk. 23.

² Sealsamas, lk. 43.

pidama seda ülisuurt tähtsust, mida omab õpilaste töö marksismi klassikute kallal marksistliku-leninliku maailmavaate ja mineviku ning oleviku küsimustest süvenenud arusaamise kujundamise plaanis.

Pärast Pariisi Kommuuni ajaloo ja I Internatsionaali tegevuse käsitlust, pärast Kommuuni langemist asuvad õpilased järjekindlalt tutvuma tähtsaimate maade ajalooa imperialis-
mile ülemineku ajajärgus (XIX saj. 70.—90. aastad) ja sõja-
eelse imperialismi ajajärgus (1900.—1914. a.). Keskkoolis
tuleb käsitleda iga maa arengu ajalugu kogu 1870.—1914. a.
ajajärgu ulatuses.

Iga maa ajaloo tundmaõppimisel tutvuvad õpilased selle
maa majandusliku arengu ja poliitilise korra iseärasustega,
tema siseajaloo põhiliste momentidega, töölisliikumise käi-
guga ja imperialistlike riikide välispoliitikaga, mis lõpp-
kokkuvõttes tõi kaasa Esimese Maailmasõja.

Kursuse planeerimisel peab õpetaja eriti välja tõstma üldistavad ja kordamistunnid. Programmi sisult on üldistavad
tunnid ta orgaaniliseks osaks, eriti uue ajaloo teises ajajär-
gus. Sama tüüpi tunnid peavad olema ka uue ajaloo esimese
ajajärgu läbitöötamisel. Kõrvuti uue materjaliga sisaldavad
need tunnid ka materjali, mis annab teatud teema järgi läbi-
võetu lõppkokkuvõtte. Sääraste üldistavate tundide hulka tu-
leb arvata tunnid Euroopa kohta 1789. kuni 1815. a., Viini
kongressi kohta, Euroopa arengu kohta ajajärgus
1815.—1848. a. jms.

Uue ajaloo teist ajajärku käsitlevad üldistavad tunnid tu-
leb pühendada rahvusvaheliste suhete ja töölisliikumise küsi-
mustele. Tuleb meeles pidada, et üldistavad tunnid, andes
teatud ajaloolisest ajajärgust lõppkokkuvõtte, aitavad süven-
dada sellest arusaamist. Üldistavad tunnid loovad ühtlasi
aluse mineviku küsimuste sidumiseks oleviku küsimustega ja
kõvendavad seeläbi poliitilis-kasvatuslikke momente ajaloo-
kursuse läbivõtmisel.

ÕPPEKAVA.

IV klass.

(66 tundi, sellest 5 tundi kordamist)

Sissejuhatus (1 tund).

Kuidas elasid ürgaegsed inimesed. Sugukond, suguharu, klass, riik. Mida õpetab ajalugu.

NSV Liidu rahvaste ajalugu.

(35 tundi, sellest 3 tundi kordamist)

Sissejuhatus (2 tundi).

Meie kodumaa — NSVL — sotsialismimaa. NSVL kõige suurem, rikkam, võimsam ja õnnelikum maa maailmas. NSV Liidu rahvaste sõprus. Töö üldsuse kasuks. Suur ülesehitustöö meie maal ja selle juhtija — bolševikkude partei.

Meie kodumaa kauges minevikus (5 tundi).

Esimesed riigid Taga-Kaukaasias ja Kesk-Aasias. Musta mere põhjaranniku-ala vanemad asulad. Slaavlaste ja nende naabrid. Soome-ugri rahvad. Eestlaste elu Läänemeremaal muistsel ajal. Elatusalad. Elamud. Ühiskondlik kord. Sõjandus. Usund.

Kiievi riik (16 tundi).

Varjaagid. Tee varjaagide juurest kreeklasteni. Bütsants, ta osa vanaaja kultuuri levitamises slaavlaste keskel. Kiievi vürstiriigi moodustamine. Rjurik, Oleg, Igor, Olga, Svjatoslav. Vladimir. Kiievi Venemaa ristiusustamine. Jaroslav Tark. Vladimir Monomahh. Galiitsia-Volõõnia vürstiriik. Suzdali Venemaa. Novgorodimaa. Sakslaste tung itta. Muistne Eesti vabadusvõitlus saksa okupantidega. Ümera lahing. Paala lahing. Eestlaste ülestõus a. 1222—1223. Viljandi, Tartu ja Saaremaa langus.

Novgorodlaste võitlus rootslaste ja sakslastega. Aleksander Nevski — suur vene väejuht. Jäälahing, „penirüütlike“ purustamine; selle tähtsus eestlastele.

Ida-Euroopa mongoli-vallutajate võimu all (3 tundi).

Džingis-khaan ja tema vallutused. Batu-khaan ja Venemaa alistumine. Vene rahva raske elu tatarlaste ikke all.

Moskva ja Moskva esimesed vürstid. Ivan Kalita. Leedu ja Poola. Timur ja Kuldhordi langus.

Vene rahvusriigi kujunemine (6 tundi).

Moskva riigi laienemine Ivan III ajal. Tatari ikkest vabanimine. Talurahva seisundi halvenemine.

Feodalismi rakendamine Eestis. Eesti talurahva ülestõusud. Jüriöö ülestõus 1343. a.

Üldajalugu.

(30 tundi, sellest 2 tundi kordamist)

Egiptus (2 tundi).

Egiptus — Niiluse and. Püramiidid. Vaarao. Kiri.

Kreeka (11 tundi).

Maast ja rahvast. Usund. Olümpiamängud. Kangelased. Lugulaulud. Jutustusi Kreeka—Pärsia sõdadest. Orjandusliku demokraatia õitseng Ateenas.

Aleksander Suur.

Rooma (12 tundi).

Maast ja rahvast. Muinasjutt Rooma linna rajamisest. Tähtsamad jumalad. Vabariigi valitsemisest: senat, konsulid. Võitlus patriitside ja plebeide vahel. Rahvatribuunid. Jutustusi Puunia sõdadest. Vennad Gracchused. Proletariaat, orjandus. Spartacuse ülestõus. Caesarist ja Augustusest. Elulust keisririigi ajal. Rooma riigi langus.

Feodaalse ühiskonna kujunemine (3 tundi).

Germaanlased: nende elu-olu. Rahvaste rändamine. Karl Suur. Paavstivõimu tõus. Läänindus: senjөөr ja vasall. Röötlite elu. Talupoegade sõltumussuhted.

V klass.

(66 tundi, sellest 5 tundi kordamist)

Üldajalugu.

(24 tundi, sellest 2 tundi kordamist)

Ristisõjad (3 tundi).

Jutustusi ristisõdadest. Elu keskaegsetes linnades. Hansa Liit.

Suured leiutised ja avastused (3 tundi).

Püssirohi. Kompass. Trükikunst. Ameerika avastamine. Mereteede avastamine Indiasse.

Reformatsioon (4 tundi).

Reformatsioon ja selle tulemused. Jesuiitide ordu. Jutustusi Kolmekümneaastasest sõjast.

Feodaal-absolutistlik monarhia (4 tundi).

Jooni Louis XIV aegsest Prantsusmaast. Inglise revolutsiooni tähtsamaid momente XVII sajandil.

Prantsuse kodanlik revolutsioon XVIII sajandil (8 tundi).

Seisuslik elu vanakorra-aegsel Prantsusmaal. Kodanliku revolutsiooni algus 1789. a. Austria ja Preisi interventatsioon. Kuninga hukkamine. Jakobiinid, nende diktatuur ja langus. Napoleon I. Tema elust, valitsemisest ja sõjakäikudest. Prantsuse sõjavägede lüüasaamine Venemaal 1812. a. Püha Liit.

NSV Liidu rahvaste ajalugu.

(42 tundi, sellest 3 tundi kordamist)

Vene riigi laienemine. Paljurahvuselise riigi tekkimine (6 tundi).

Ivan IV valitsuse esimesed aastad. Kaasani ja Astrahani alistamine. Opritšnina. Ivan IV tegevuse progressiivne väärtus.

Liivimaa ja tema siseolud XVI sajandil. Võitlus Liivimaa pärast. Lääne-Siberi alistamine Moskva riigile.

Talupoegade sõdade ja välismaise interventiooni aeg XVII sajandi algul (4 tundi).

Poola magnaatide katse orjastada Vene riiki. Talupoegade ülestõus Bolotnikovi juhtimisel. Vene rahva võitlus Poolaga. Romanovite trooniletulek.

Venemaa XVII sajandi II poolel (13 tundi).

Linlaste ja rõhutatud rahvaste ülestõusud XVII sajandil Aleksei Mihhailovitši ajal. Ukraina võitlus poolakate vastu ja Ukraina ühinemine Venega. Stepan Razini sõda bojaaride ja mõisnikkude vastu. Ida-Siberi rahvaste alistamine. Majandus ja riigivalitsemine Venemaal XVII sajandi lõpul. Kultuurielu Venemaal XVII sajandil.

Rootsiaeg Eestis. Gustav-Adolfi uuendused. Mõisade tagastamine. Talurahva kaitseseadused Karl XI ajal. B. G. Forselius ja eesti rahvakool rootsiajal.

Venemaa XVII sajandil — mõisnike ja kaupmeeste riik (5 tundi).

Peeter I. Reformid. Vallutused. Suur Põhjasõda. Eestimaa liitumine Venemaa külge. Peeter I tegevuse progressiivne väärtus.

Aadlimonarhia XVIII sajandi II poolel. Katariina II. Aadli eesõiguste laiendamine. Talupoegade sõda Pugatševi juhtimisel. Uute maade vallutamine ja rahvaste orjastamine Katariina II poolt. Katariina II ja Paul I võitlus Prantsuse kodanliku revolutsiooni vastu.

Tsaristlik Venemaa XIX sajandi algul (7 tundi).

Aleksander I esimesed valitsuseaastad. Reformid. Gruusia. Bessaraabia ja Soome vallutamine. Isamaasõda 1812. a. Aadlikest revolutsionääride salaühingud. Dekabristide ülestõus.

Olud Eestis pärast Põhjasõda. Pärisorjuse süvenemine. Talurahva olukorra parandamise katsed. Talurahva maata vabastamine pärisorjusest.

VI klass.

(66 tundi, sellest 6 tundi kordamist)

Üldajalugu.

(15 tundi, sellest 2 tundi kordamist)

Töölisliikumine XIX sajandi I poolel (8 tundi).

Suurtööstuse tekkimine ja areng. Tööliste olukord ja nende võitluse algus ettevõtjatega. Marx ja Engels. Nende elu ja revolutsiooniline tegevus. Kommunistlik manifest. Marxi ja Engelsi õpetus.

Jooni 1848. a. revolutsioonidest Lääne-Euroopas (5 tundi).

Itaalia ja Saksamaa ühendamine. Pariisi Kommuun.

NSV Liidu rahvaste ajalugu.

(51 tundi, sellest 5 tundi kordamist)

Tsaristlik Venemaa XIX sajandi 30—50-ndail aastail (5 tundi).

Nikolai I aegses sandarmite ja ametnike riigis. Kaukaasia vallutamine. Tsaristlik Venemaa pärisorjuse kaotamise eelõhtul. Krimmi sõda.

Kapitalismi kasvamine tsaristlikul Venemaal (10 tundi).

Pärisorjuse kaotamine a. 1861. Muutusi halduse alal. Poo-lakate võitlus oma iseseisvuse eest. Aleksander II sõjad. Kapitalism Venemaal. Narodniklus.

Kirjandus ja kunst XIX sajandi II poolel. Töölisliikumine 70—90-ndail aastail. Töölisklassi juhid Lenin ja Stalin.

Jooni teoorjuse-aegsest talupojaelust Eestis (7 tundi).

Eesti talurahva võitlus saksa mõisnikkudega. Pühajärve sõda. Usuvahetuslik liikumine XIX sajandi 40-ndail aastail. Uued talurahvaseadused XIX sajandi keskel. Mahtra sõda. Maltsvet. Väljarändamine. Talude päriks ostmine. Maa-proletariaadi tekkimine. Kogukonna omavalitsuse seadus a. 1866. Teoorjuse lõpp talumaal.

Kodanlik rahvuslik ärkamisaeg (9 tundi).

Selle majanduslik aluspõhi. F. R. Kreutzwald, L. Koidula, C. R. Jakobson. Rahvuslikke ühisüritusi: esimene eesti üld-laulupidu, Eesti Aleksandri kool. Seltside asutamine. Olu-kord pärast Jakobsoni surma. Balti erikorra kaotamine.

Esimene kodanlik-demokraatlik revolutsioon Venemaal (15 tundi).

Revolutsiooni eelõhtul. Venemaa sotsiaaldemokraatliku töölispartei asutamine.

Vene—Jaapani sõda. Revolutsiooni algus. Tööliste ja talu-poegade liikumine 1905. a. suvel. Relvastatud ülestõus Moskvast. Rõhutud rahvaste liikumisi. Revolutsiooni nurjumine. Partei konverents Prahast.

Tööstuse areng Eestis ja linnaproletariaadi kasv ning orga-niseerumine. 1905. a. revolutsioon Eestis. Eesti majandusli-kud, kultuurilised olud pärast revolutsiooni.

VII klass.

(66 tundi, sellest 9 tundi kordamist)

Üldajalugu.

(12 tundi, sellest 2 tundi kordamist)

Imperialism kui kapitalismi kõrgeim ja viimane staadium. Rahvusvahelised suhted ja võitlus maailma jagamise pärast XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul. Kolmikliit ja Entente.

Rahvusvaheline tööliikumine ja II Internatsionaal. Esimene imperialistlik Maailmasõda.

NSV Liidu rahvaste ajalugu.

(54 tundi, sellest 7 tundi kordamist)

Teine kodanlik-demokraatlik revolutsioon (6 tundi.)

Venemaa esimeses imperialistlikus Maailmasõjas. Revolutsiooniline liikumine sõja-aastail. Tsarismi kukutamine veebruaris 1917.

1917. a. kodanlik-demokraatliku revolutsiooni teostamine Eestis.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Venemaal (9 tundi).

Revolutsiooni ettevalmistamine bolševike poolt. Juuli demonstratsioon ja kindral Kornilovi vandenõu. Sotsialistliku revolutsiooni võitluse päev. Rahu ja maa dekreedid. Suurtööstuslike ettevõtete natsionaliseerimine. Lenin revolutsiooni organisaator ja juht. Nõukogude riigi organiseerimine. Proletaarse revolutsiooni võidukäik kogu Venemaal. Oktoobrirevolutsiooni teostamine Eestis. Mõisade võõrandamine. Esimene saksa okupatsioon.

Välismaade sõjaline interventsioon. Kodusõda (10 tundi).

Nõukogude võitlus rahu eest. Nõukogude maa-alade okupeerimine sakslaste poolt. Nõukogude Vabariik interventsiooni ja kontrrevolutsiooni rõngas. Kodusõda Taga-Kaukaasias ja Kesk-Aasias. Koltšaki, Denikini ja Judenitši purus-

tamine. Klassisõda Eestis. V. Kingissepp. Eesti kodanluse osavõtt interventsioonist Nõukogude Vabariigi vastu. Sõda poola panidega. Nõukogude võimu maksmapanek Kesk-Aasias ja Taga-Kaukaasias.

Üleminek rahuaegsele tööle (3 tundi).

Rahvamajanduse ülesehitamine. Jaapani interventsiooni lõpp. NSV Liidu moodustamine. Lenini surm. Sm. Stalini vandetõotus Lenini kirstu juures. Lenin suri, kuid ta töö elab.

NSV Liit — tõusva sotsialismi maa (19 tundi).

Sotsialistlik tööstus. Kolhoosid. Sotsialismimaa saavutused. Stalinlikud viisaastakud. Sotsialismimaa inimesed. Uus NSV Liidu konstitutsioon. Nõukogude Liidu rahvaste sõprus.

Olud Eestis kodanliku vabariigi ajal. 21. juuni riigipööre Eestis. Eesti astumine NSV Liitu. Suur Isamaasõda. Saksa okupatsioon. Fašistide metsikused. Eesti rahva võitlus nende vastu. Eesti Rahvuslik Korpus. Sm. Stalin võidu organisaator. Eesti vabastamine Punaarmee poolt. Suure Isamaasõja võidukas lõpp.

VIII klass.

(99 tundi, sellest 7 tundi kordamist)

VANA-AEG.

Sissejuhatus (2 tundi).

Ajalooteadus; ajaloo allikad ja nende liigitus. Esiajalugu. Majanduse ja ühiskonna areng. Sugukondliku korra lagunemine.

Vana-Idamaa (7 tundi).

Egiptus. Loodus ja rahvas, majandus. Jooni riigi ja ühiskonna arengust. Talupoegade ja orjade ülestõusud. Egiptuse kultuur (usund, kiri, teadus, kunst).

Mesopotaamia. Lõuna-Mesopotaamia; loodus, elanikkond ja majandus. Babüloonia riik. Assüüria sõjaväeriik ja selle langus. Uus-Babüloonia (Kaldea) riik. Babüloonia kultuur (usund, kiri, teadus, kunst).

Vana-India. Maa ja elanikud, majandus. Brahmaanide riik. Hindude ekspansioon. Kastikord Indias. Budhism. Vana-Hiina. Hiina riigi tekkimine. Vana-Hiina kultuur.

Vana-Kreeka (16 tundi).

Kreeka vanimal perioodil. Egeuse kultuur. Kreekamaa jaotus ja majandus. Homerose-aegse Kreeka seisusliku ja riikliku korra tekkimine. Kreeka kaubandus ja kolonisatsioon. Usund. Müüdid. Olümpiamängud. Oraaklid.

Sparta. Sparta sotsiaalne ja poliitiline kord. Spartalaste eluviis ja kasvatus. Peloponnesose liit.

Ateena. Ateena vanim sotsiaalne ja poliitiline korrastus. Revolutsiooniline sisevõitlus: Solon; türannia; Kleisthenese reformid.

Kreeka—Pärsia sõjad ja Ateena õitseng. Pärsia suurriik, selle laialdumine. Kreeka—Pärsia sõdade põhjusi, üldine käik ja tähtsus. Ateena mereriik. Orjamajandusliku demokraatia õitseng. Perikles. Ateena suurriigi langus Peloponnesose sõjas. Orjade ja kehvikute ülestõusud.

Kreeka kultuur. Teater. Kreeka kirjandus, kujutav kunst. Filosoofia ja teaduse areng.

Hellenismi ajastu. Makedoonia tõus. Aleksandri maailmariik; selle lagunemine. Hellenismi ajastu riigindus, sotsiaalmajanduslik ja vaimne elu. Kreeka langus.

Vana-Rooma (16 tundi).

Itaalia loodus, jaotus ja rahvastik. Rooma riigi tekkimine; sotsiaalmajanduslik, sõjanduslik ja poliitiline korrastus. Patriitside ja plebeide võitlus. Itaalia vallutamine ja korrastus. Puunia sõjad. Rooma maailmariigi kujunemine ja korrastus. Nobilid, proletaarlased ja orjad.

Rooma orjapidajate vabariigi langus. Gracchuste reformid. Lepinglaste sõda. Marius, ta reformid. Sulla. Orjade ja kehvikute (eriti Spartacuse) ülestõusud. Esimene triumviraat. Caesari diktatuur. Vabariigi langus.

Augustus ja varane keisririik (printsipaat). Rooma keisririigi majanduse ja ühiskonna korrastus; vaimuelu I ja II sa-

jandil m. a. j. III sajandi sisekriis. Barbarite invasioonid, orjade ja provintslaste ülestõusud. Diocletianuse-Constantinuse keisririik (dominaat): sotsiaalmajanduslik kord, eriti kolonaat. Kristluse võidulepääs. Lääne-Rooma riigi langus.

KESKAEG.

Varane keskaeg (15 tundi).

Barbarite, eriti germaanlaste majanduslik, ühiskondlik ja poliitiline korrastus. Germaanlaste ekspansioon ja riigid. Frangi riik; selle korrastus Merovingide ja esimeste Karolingide ajal.

Bütsants, lõunaslaavlased ja araablased. Bütsantsi sotsiaalmajanduslik ja poliitiline kord. Justinianuse vallutused ja reformid. Slaavlaste kolonisatsioon. Vana-Bulgaaria.

Bütsants VIII—IX sajandil. Bütsantsi kultuur. Araablased. Muhamed ja islam. Araabia kalifaadi tekkimine ja korrastus. Bagdadi ja Cordoba kalifaadid. Türklased. Araablase kultuur.

Karolingide-aegne Frangi riik. Karl Suure vallutused, riigi korrastus, kultuur. Lääninduse tekkimine. Frangi riigi lagunemine.

Läänindus: riiklik, feodaal- ja senjoraalkord. Seisuslik kord. Saksamaa ja lääneslaavlased IX—XI sajandil. Saksa-Rooma keisririigi tekkimine ja korrastus.

Inglismaa V—XI sajandil. Prantsusmaa IX—XII sajandil.

Euroopa XI—XV sajandil (18 tundi).

Ristisõjad, nende põhjused, üldine käik ja tagajärjed. Linnade tekkimine ja sisemine korrastus. Tsunftid ja gildid. Linnade võitlus senjooridega ja klassivõitlus linnades.

Keisririik ja paavstlus XI—XIII sajandil. Investituuritüli. Võitlus keisrite ja paavstide vahel XII kuni XIII sajandil. Paavstivõim haritipul. Saksa idaeekspansioon.

Lääneslaavlaste vallutamine. Saksa vallutused Ida-Baltikumis.

Prantsusmaa XII—XV sajandil. Kuningavõimu tugevnemine ja riigi taasühendamine (Philippe II ja Louis IX). Seisusliku monarhia kujunemine (Philippe IV). Saja-aastase sõja I pool. Etienne Marcel'i ja Jacquerie ülestõusud. Saja-aastase sõja II pool. Rahvusriigi kujunemine (Louis XI).

Inglismaa XII—XV sajandil. Kuningavõimu kindlustumine. Henry II reformid. Magna Charta Libertatum; parlamendi kujunemine ja korrastus. Inglismaa majanduslik areng. Wat Tyler'i ülestõus. Roosidesõda. Kuningavõimu tõus.

Hispaania XI—XV sajandil. Reconquista ja Pürenee riigid XII ja XIII sajandil. Hispaania ühikriigi tekkimine.

Saksamaa XIII—XV sajandil. Keisrivõimu langus ja territoriaal-vürstkondade kujunemine. Kuldbulla. Habsburgid ja luksemburglased. Saksa Hansa. Šveitsi eraldumine.

Tšehhima areng. Saksa kolonisatsioon. Sotsiaalsed ja rahvuslikud vastuolud. Jan Hus. Hussiitide sõjad.

Poola ja Leedu riikide tekkimine ja areng. Unioon ja võitlus Saksa orduga. Tannenbergi lahing.

Põhjamaad IX—XV sajandil. Riikide tekkimine. Normannide ekspansioon. Kalmari unioon; selle lagunemine. Soome.

Bütsantsi langus. Serbia ja Bulgaaria alistamine Osmani türklaste poolt. Konstantinoopoli vallutamine. Ungari keskajal. Itaalia XIII—XV sajandil. Veneetsia ja ta kaubandus. Firenze: tööstus. Skolastika. Kunst. Varane renessans Itaalias.

Hiliskeskaeg (18 tundi).

Suured maadeavastused, nende põhjused; üldine käik ja tagajärjed.

Itaalia XVI sajandil. Klassivastuolud. Poliitiline kord. Itaalia vaimne kultuur XVI sajandil (kunst; riigiõpetus; Machiavelli ja Campanella). Itaalia sõjad.

Reformatsioon ja suur talupoegade sõda Saksamaal. Saksamaa sisevastuolud XVI sajandi algul. Saksa humanism. Reformatsiooni algus Saksamaal. Talupoegade sõda; selle tekkimine, käik, programmid ja tagajärjed. Mõõduka reformatsiooni kindlustamine.

Reformatsioon ja katoliiklik vastureformatsioon Euroopas. Kalvinistlik kirik. Vastureformatsioon, selle korraldus (jesuiitide ordu).

Hispaania ja Madalmaade revolutsioon. Hispaania XVI sajandil. Absolutismi ja katoliikliku reaktsiooni kujunemine. Madalmaade revolutsioon ja iseseisvumine. Madalmaade riigikord; majanduslik õitseng. Hispaania langus.

Inglismaa XVI sajandil. Kapitalismi arengu algus Inglismaal. Tudorite absolutism. Inglise reformatsioon. Inglismaa kaubandus ja välispoliitika. Inglismaa vaimne kultuur.

Prantsusmaa XVI sajandil ja XVII sajandi I poolel. Absolutismi alged. Humanism. Monarhia kriis. Usundisõjad Prantsusmaal. Henri IV. Absolutismi rajamine Prantsusmaal Richelieu poolt. Fronde.

Kolmekümneaastane sõda. Sõja põhjusi ja üldine käik. Tšehhimaa laostumine. Landsknechtide rööv-armee. Westfali rahu ja sõja tagajärjed.

Teaduste uurimise aeg. Geograafiliste teadmiste avardamine. Täpsete loodusteaduste areng (astronoomia, füüsika), bioloogiliste teaduste alged. Uus matemaatika. Kopernikus, Giordano Bruno, Galilei, Newton. Filosoofia (Locke, Hobbes, Descartes).

IX klass.

(99 tundi, sellest 7 tundi kordamist)

UUS-AEG.

Uus-aja algus (9 tundi).

Inglise revolutsioon. Inglismaa revolutsiooni eel. Revolutsiooni algus. Kodusõda. Levellerid ja „grandid“.

Teine kodusõda. Vabariik ja protektoraat. Restauratsiooniaeg. 1688. a. riigipööre. Inglise poliitiline elu XVIII sajandil.

Absolutistlik monarhia Prantsusmaal. Louis XIV absolutism ja hegemooniaaotlused. Prantsusmaa langus. Prantsusmaa XVIII sajandi esimesel poolel.

Saksamaa XVII—XVIII sajandil. Preisi kuningriigi kujunemine. Preisi sõjalis-bürookraatlik absolutism ja röövvallutuslik välispoliitika. Junkrute võimutsemine. Friedrich II; tema reformid ja vallutused. Seitsmeaastane sõda. Berliini vallutamine Vene vägede poolt. Esimene Poola jagamine. Austria mitmerahvuseline riik. Reformitaotlused XVIII sajandil.

Euroopa ja Põhja-Ameerika XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul (16 tundi).

Euroopa Prantsuse kodanliku revolutsiooni eel. Inglismaa võitlus esikoha pärast maailmas; Inglismaa tõus. Tööstuslik revolutsioon. Ühismaade tarastamised. Talupoegade maatustumine ja vaesumine. Suurkodanlus ja proletaarlaste ekspluateerimine. Feodaalabsolutistliku korra valitsemine Euroopa mandril.

Põhja-Ameerika Ühendriikide iseseisvumine. Vastuolude süvenemine Inglismaa ja Ameerika kolooniate vahel. Iseseisvussõda. P.-A. Ühendriikide rajamine. Ühendriikide põhiseadus ja selle progressiivne iseloom.

Prantsuse kodanlik revolutsioon. Feodaalabsolutistliku korra kriis. Ülestõusva kodanluse ja rahvamaside ideoloogia. Kriisi teravnemine. Generalstaatide kokkukutsumine. Revolutsiooni algus. Asutava Kogu seadusandlus. Suurkodanlus võimul. Õiglane sõda reaktsioonilise Euroopaga. Monarhia kukutamine. Žirondiinide võitlus montanjaaridega. Jakobiinide diktatuur; selle korrastus; kodusõda ja võitlus välisvaenlastega. 9. thermidori (27. juuli 1794) kontrrevolutsiooniline riigipööre. Prantsuse kodanliku revolutsiooni tähtsus. Tema erinevus proletaarsest revolutsioonist.

Prantsusmaa a. 1794—1819. Kontrrevolutsiooniline termidoorlaste konvent ja direktoorium. Kindral Bonaparte'i tõus. 18. brumaire'i riigipööre. Konsulaat ja keisririik Prantsusmaal. Napoleoni bonapartistlik kord. Vallutussõjad. Kontinentaalne blokaad. Rahvuslikud vabadusliikumised. 1812. a. sõjaretk Venemaale. Prantsuse hegemoonia kokkuvõtte. Bourbonide restauratsioon.

XIX sajandi I pool (16 tundi).

Reaktsiooni ajastu. Viini kongress. Püha Liit. 1820.—1823. a. revolutsioon Hispaanias, Napoli ja Piemonte'is, selle summutamine Püha Liidu poolt.

Restauratsiooniaeg Prantsusmaal ja juulirevolutsioon. Utopistlik sotsialism: Saint-Simon, Fourier, Owen.

Juulimonarhia Prantsusmaal. Prantsusmaa majanduslik areng. Tööliste ja talupoegade raske seisukord. Lyoni ülestõus. Radikalism ja sotsialism: Blanqui, L. Blanc.

Inglismaa aastail 1815—1848. Inglismaa majanduse areng. 1832. a. parlamendireform. Tšartism, selle tekkimine, voolud, areng ja tähtsus.

Saksamaa aastail 1815—1848. Saksa liit. Majanduse areng. Tolliliit. Tööliste raske seisund. Sileesia kangrute ülestõus.

Marx ja Engels. Teadusliku kommunismi teooria väljatöötamine Marxi ja Engelsi poolt. Kommunistlik Manifest, selle suur ajalooline tähtsus.

Prantsusmaa 1848. a. revolutsioon. Veebruarirevolutsioon, selle põhjused ja tagajärjed. Juunipäevad. Reaktsioon. 1851. a. riigipööre. Bonapartistlik kord ja selle klassi-iseloom.

1848. a. revolutsioon Saksamaal. Revolutsioon Austrias ja Preisimaal; selle tagajärjed. Marxi ja Engelsi revolutsioonitaktika. Kontrrevolutsiooni pealetung. Frankfurdi parlament. Ungari revolutsioon. Revolutsiooni äpardumise põhjusi.

XIX sajandi 50—60-ndad aastad (13 tundi).

Lähis-Ida küsimus. Krimmi sõda. Venemaa nõrkuse põhjusi.

Inglismaa ja ta asumaad XIX sajandi 50—60-ndal aastal. Inglise esivõimu aeg maailma majanduse ja koloniaalpoliitika alal. Vabakaubandus. Sipoide ülestõus Indias. Inglise ja Iiri vastuolude süvenemine. Töölisliikumine Inglismaal. Ametiühingute areng. Marx ja Engels maapaos Inglismaal.

Setsessioonisõda Põhja-Ameerika Ühendriikides. Ühendriikide laialdumine ja majanduse areng XIX sajandi I poolel. Töölise olukord. Emigratsioon. Orjamajandusliku suurmaapidamise tõus. G. Browni abolitsionistlik ülestõus. Setsessioonisõda, selle põhjused, üldine käik ja tagajärjed.

Sisekriis Jaapanis XIX sajandi keskpaiku. Šogunaadi kõrvaldamine. Meidži reformid.

Itaalia ühendamise taotlused XIX sajandi I poolel. Cavour ja tema ühendamispoliitika. 1860. a. revolutsiooniline ühinemisliikumine ja Itaalia kuningriigi rajamine. Itaalia ühendamise lõpuleviimine.

Saksamaa ühendamise. Ühinemisliikumine 50-ndal aastal ja 60-ndate aastate algul. Põhiseaduse konflikt Preisis. Saksamaa tööliklass ühendamise ajajärgul (Bebel, Liebknecht, Lassalle).

Põhja-Saksa liidu loomine Bismarcki poolt 60-ndate aastate sõdade tulemusena.

Internatsionaal. Internatsionaali rajamine. Genfi ja Baseli kongressid. Marxi ja Engelsi võitlus Proudhoni ja Bakunini oportunistlikkude vooludega. Marx Kommunistliku Partei rajajana ja juhina.

Tehnika ja teaduse edusammud XIX sajandil.

1870.—1918. a. (38 tundi).

Saksa—Prantsuse sõda (2 tundi). Teise keisririigi areng ja sisekriisi süvenemine. Saksa—Prantsuse sõda. Saksamaa ühendamise lõpuleviimine.

Pariisi kommuun (3 tundi). Klassivastuolude teravemine kodanluse ja proletariaadi vahel. Kommuuni rajamine; selle korrastus, võitlus Versailles' valitsusega. Kommuuni suur ajalooline tähtsus. I Internatsionaal ja Pariisi Kommuun. Internatsionaali laialisaatmine.

Saksamaa, Inglismaa, Prantsusmaa, Põhja-Ameerika Ühendriigid ja Jaapan XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul (16 tundi).

Rahvusvaheline töölisliikumine ja II Internatsionaal (7 tundi). Bolševismi tekkimine ja võitlus oportunistliku jt. vooludega. Rahvusvahelised suhted XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul. Suurriikide liidud. Kriisid. Itaalia—Türgi sõda. Balkani sõjad.

Imperialism kui kapitalismi kõrgeim ja viimane staadium (2 tundi).

Esimene Maailmasõda (8 tundi). Selle põhjused ja üldine käik. II Internatsionaali lõpp ja bolševikkude võitlus III Internatsionaali loomise eest. Vene Veebruarirevolutsioon. Suur Oktoobrirevolutsioon. Saksamaa sõjaline lüüasaamine. Rahulepingud. Sõja tagajärjed.

X klass.

NSV Liidu ajalugu — NSV Liidu rahvaste ajalugu.

(99 tundi, sellest 7 tundi kordamist)

Vanimad riigid meie maa territooriumil (3 tundi).

Vanimad orjandusriigid Kaukaasias ja Kesk-Aasias. Musta mere põhjakalda rahvad kuni III sajandini e. m. a. Varafeodaalsed riigid Taga-Kaukaasias ja Kesk-Aasias. Kesk-Aasia rahvad võitluses araablatega. Bulgaarlased ja kasaarid Volga ääres.

Kiievi riik (6 tundi).

Kiievi riigi tekkimine. Slaavlased VI—IX sajandil. Idaslaavlaste ühinemine Kiievi võimu all. Kristluse toomine Kiievi-Venemaale.

Kiievi riigi lagunemine.

Ida-Euroopa ja Kesk-Aasia feodaalne killunemine (12 tundi).

Feodaalsed vürstiriigid XII—XIII sajandil. Galiitsia-Volõõnia vürstiriik. Rostov-Suzdali vürstiriik. Novgorodimaa. Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia XI—XII sajandil. Mongolite vallutused XIII sajandil. Võitlus saksa ja rootsi feodaalidega. Saksa feodaalide vallutused Baltimail. Novgorodi ja Pihkva võitlus rootsi ja saksa feodaalidega. Leedu suurvürstiriik. Vladimiri suurvürstiriik. Moskva tõus. Moskva vürstiriigi tugevnemine. Võitluse algus tatarlastega. Dimitri Donskoi. Feodaalne võitlus XV sajandi esimesel poolel. Timuri riik ja Kuld-hordi lagunemine.

Vene rahvusriigi loomine (3 tundi).

Vene riigi territooriumi kujunemine. Vabanemine tatari-ikkest. Ivan III vallutused. Vene riigi sotsiaalne ja riiklik struktuur XV sajandi lõpul.

Vene riigi laienemine ja muutumine palju-
rahvuseliseks riigiks (5 tundi).

Ivan IV valitsemisaeg. Bojaaride valitsemine. Tsaar Ivan IV vallutused. Opritšnina. Lääne-Siberi rahvaste alistamine XIV sajandi lõpul. Käsitöö ja kaubandus Vene riigis XVI sajandil. Elu-olu ja kultuur XVI sajandil.

Meie maa rahvad XVII sajandil (15 tundi).

Vene riik talupoegade sõja eel. Poola panide katse orjastada Vene riiki. Talupoegade ülestõus Bolotnikovi juhtimisel. Poola ja Rootsi pealetung Vene riigile. Vene rahva võitlus Poola vallutajate vastu. Minin ja Požarski.

Isevalitsus Venemaal XVII sajandil. Mihhail Romanovi valitsusaeg. Välispoliitika pärast talupoegade sõda. Feodaalne-pärisorjuslik majandus. Pärisorjus. Linnade ülestõusud XVII sajandi keskel. Vene riigi valitsemisorganid. Nikoni kirikureform ja kirikulõhe.

Ukraina ja Valge-Vene XVII sajandil. Ukraina ja Valge-Vene Poola valitsuse all. Ukraina rahva võitlus Poola vastu. Bogdan Hmelniński. Ukraina ühendamise Vene riigiga ja sõda Poolaga.

Rahva ülestõusud Vene riigis XVII sajandi teisel poolel. Ülestõus Moskvas 1662. aastal („Vase

mäss“). Volgamaa XVII sajandil. Rahva ülestõus Stepan Razini juhtimisel.

Kultuur ja haridus Vene riigis XVII sajandil.

Siberi rahvad XVII sajandil. Ida-Siber XVII sajandil. Ida-Siberi vallutamine, ta koloniseerimine.

Ex Bibl. Univ. T

Vene aadli-impeerium XVIII sajandil
(15 tundi).

Vene riik XVII sajandil. Sofia valitsusaeg. Aasovi sõjaretked ja Peetri välismaareis. Sõja algus Rootsiga. Rahva ülestõusud. Sõja lõpp Rootsiga ja Peeter I sõjad Idamaaga. Venemaa sotsiaal-majanduslik seisund ja Peeter I majanduspoliitika. Reformid riigivalitsemises. Kultuur ja haridus. Kultuuritõus.

Peeter I järglased. Aadli võitlus võimu pärast. Jelizaveta Petrovna. Vene teadus XVIII sajandi keskel. Vene tsarismi koloniaalpoliitika Peeter I järglaste ajal.

Aadli-impeerium XVIII sajandi teisel poolel. Katariina II valitsemise algus. Välispoliitika talupoegade sõja eel. Pärissorjuslik majandus XVII sajandi teisel poolel. Talupoegade sõda Pugatševi juhatusel. Aadli diktatuuri tugevnemine. Välispoliitika pärast talupoegade sõja mahasurumist. Ukraina XVIII sajandil. Haridus ja kultuur XVIII sajandi teisel poolel.

Pärissorjuse lagunemine ja kapitalismi
tekkimine (8 tundi).

Kodanlik Prantsuse revolutsioon 1789. a. ja tsarism XVIII sajandi lõpul. Katariina II võitluses revolutsiooniga. Paul I. Tsarism Napoleoni sõdade ajajärgul. Välis- ja sisepoliitika kuni 1812. a. Isamaasõda 1812. a. Tsarism Euroopa reaktsiooni eesotsas.

Tsaari-Venemaa rahvad ja tsarismi koloniaalpoliitika XIX sajandi esimesel veerandil. Tööstusliku kapitalismi algus. Dekabristid. Revolutsiooniline liikumine XIX sajandi esimesel veerandil. Dekabristide ülestõus 14. detsembril 1825. Pärissorjuse süsteemi kriis. Nikolai I monarhia. Nikolai I isevalitsusaeg. Pärissorjusliku ma-

janduse edaspidine lagunemine. Kaukaasia vallutamine ja mäestikuelanike võitlus iseseisvuse eest.

Tsaari-Venemaa — Euroopa sandarm. Nikolai I välispoliitika. Krimmi sõda. Nikolai I võitlus Euroopa kodanliku revolutsiooni ideelise mõju vastu.

Kapitalismi areng Tsaari-Venemaal (15 tundi).

Kodanlikud reformid 60-ndail aastail. Talupoegade reformi ettevalmistamine. Pärisorjuse kaotamine. Ülestõus Poolas 1863. a.

Kapitalismi areng 60—70-ndail aastail. Kapitalism põllumajanduses ja tööstuses pärast reformi. Tsaaristliku Venemaa välispoliitika 60—70-ndail aastail. Revolutsiooniline liikumine 70-ndail aastail. Töölisliikumine 70-ndail aastail.

Haridus, teadus, kunst 60—70-ndail aastail.

Töölisklassi võitluse algus tsarismi vastu. Poliitiline reaktsioon. Võitluse algus marksistliku partei eest Venemaal. Morozovi streik. Tööstusliku kapitalismi tõus. Lenini ja Stalini revolutsioonilise tegevuse algus. V. I. Lenin, J. V. Stalin.

Haridus, teadus, kunst XIX sajandi lõpul.

XI klass.

(99 tundi, sellest 12 tundi kordamist)

NSV Liidu rahvaste ajalugu.

(61 tundi, sellest 8 tundi kordamist)

Esimene kodanlik-demokraatlik revolutsioon (13 tundi).

Revolutsiooni eelõhtul. Venemaa üleminek imperialismile. Massilise poliitilise võitluse algus Venemaal. Võitlus proletariaadi revolutsioonilise partei loomise eest. Tsaarism ja kodanlus revolutsiooni eel.

Vene—Jaapani sõda ja esimene vene revolutsioon (1904.—1907. a.) Vene—Jaapani sõda. 9. jaanuar 1905 — revolutsiooni algus. Massiline revolutsiooniline liikumine 1905. a. suvel. Oktoobri üldine streik. Bulõgini duuma. Venemaa rahvaste rahvuslik vabadusliikumine 1905. a. Detsembri relvastatud ülestõus. Revolutsiooni taandumine.

Stolõpini reaktsioon (1908.—1912. a.). 3. juuni monarhia. Stolõpini maareform. Töölisliikumise langus ja ideeline laialivalgumine reaktsiooniaastail. Enamlased reaktsiooniaastail. Stolõpini valitsuse välispoliitika. Rahvuslik-koloniaalse surve tugevnemine Stolõpini reaktsiooni aastail.

Revolutsiooni tõusu aastad (1912—1914). Uus revolutsiooniline tõus. IV Riigiduumad. Imperialistliku sõja eelõhtu.

Teine kodanlik-demokraatlik revolutsioon (4 tundi).

Tsaari-Venemaa I Maailmasõja aastail. Tsaari-Venemaa osavõtt Esimesest Maailmasõjast. Revolutsioonilise kriisi kasv. Kesk-Aasia rahvaste ülestõus 1916. a. Haridus ja kultuur Venemaal 1905.—1917. a. Veebruari kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Tsarismi kukutamine.

Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon (11 tundi).

Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni ettevalmistamine. Kriisi algus Ajutises Valitsuses. Juunikriis. Venemaa rahvaste rahvuslik vabadusliikumine pärast tsarismi kukutamist. Juulikriis. Kindral Kornilovi kontrrevolutsioonilise mässu mahasurumine. Rännaku ettevalmistus.

Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võit. Relvastatud ülestõus oktoobris. Nõukogude riigi organiseerimine. Nõukogude võimu võidukäik. Rõhutud rahvaste vabastamine nõukogude võimu poolt. Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni ülemaailmalis-ajalooline tähtsus.

Bresti rahu. Võitlus jõukogumis-aja eest. Võitlus okupantidega rahvuslikes rajoonides. Sotsialistliku ülesehituse algus.

Sõjaline interventsioon. Kodusõda (8 tundi).

Välisinterventsiooni algus. Jõukogumis-aja katkestamine. Tsaritsõni kaitse. Ententé'i armeede pealetung Nõukogude Venemaale.

Koltšaki, Denikini, Wrangeli purustamine. Koltšaki hävitamine. Denikini purustamine. Sotsialistlik ülesehitus kodusõja-aastail. Valge-Poola ja Wrangeli purustamine.

Kodusõda ääremaadel. Kazahstani ja Kesk-Aasia vabastamine. Nõukogude võimu maksmapanek Taga-Kaukaasias. Jaapani interventide purustamine. Bolševike partei võidu organiseerija frontidel.

Üleminek rahulikule tööle maa majanduse jaluleseadmiseks (6 tundi).

Võitlus rahvamajanduse jaluleseadmise eest. Nõukogude riigi üleminek sõjast rahuaegsele majanduslikule ülesehitusele. Nõukogude Venemaa majanduse jaluleseadmine. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu loomine. Lenini poliitiline testament. Stalini töötus. Ülesehitusperioodi lõpuleviimine NSV Liidus.

Võitlus sotsialistliku industrialiseerimise eest (1926—1929). Suund industrialiseerimisele. Sotsialistliku industrialiseerimise raskused ja edu. Esimese viisaastaku plaan.

NSVL — sotsialismimaa (11 tundi).

NSVL võitluse ajajärgul põllumajanduse kollektiviseerimise eest a. 1930—1934. Võitlus põllumajanduse sotsialistliku ümberehituse eest.

Võitlus sotsialistliku ülesehituse lõpuleviimise eest ja Stalinlik Konstitutsioon. Sotsialismi teine viisaastak. Suur Stalinlik Konstitutsioon.

Kolmanda viisaastaku plaan. Võitlus rahu eest Teise Maailmasõja tingimustes. Lääne- ja loodepiiride julgeoleku kindlustamine. Leedu, Läti ja Eesti vastuvõtmine NSV Liitu.

Nõukogude rahva Suur Isamaasõda. Hitlerliku Saksamaa reetlik kallaletung Nõukogude Liidule. NSV Liidu sõda hitlerliku Saksamaaga — kõige õiglasem sõda ajaloos. Saksa võimude röövimised, elanike paljaksriisumine ja metsikused ajutiselt okupeeritud nõukogude maa-aladel. Punaarmee ja Punalaevastiku heroism, kartmatus ja ohvrivalmidus võitluses saksa anastajatega. Rahva partisanisõda fašistlike röövlite vastu. Nõukogude patriootide ennastsalgav töö tagalas.

Fašistlike vägede purustamine Moskva, Stalingradi, Leningradi all, Ukrainas, Valge-Venes. Nõukogude maa puhastamine saksa fašistlikest anastajatest. Kõigi vabadustarmastavate maade ja kogu progressiivse inimkonna ühinemine võitluses hitlerismi lõplikuks purustamiseks. Berliini vallutamine. Saksamaa tingimusteta kapituleerumine.

Nõukogude Liidu sõttaastumine jaapanlaste agressiooni vastu. Teise Maailmasõja lõpp.

Neljanda stalinliku viisaastaku plaan.

Nõukogude Liit — üldise rahu ja julgeoleku võimsaim tegur.

HIND Rbl. 2.50

A-16497

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00538541 6

Vastutav toimetaja Joh. Käis

Ladumisele antud 17. VI 1946. Trükkimisele antud 20. VII 1946.
Trükiarv 3700. Paber 56:79 cm^{1/16}. Trükipoognaid 3,5. Trükitähti trüki-
poognas 39 360. Arvutuspoognaid 3,4. MB-04620. Tellimise nr. 698.
Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tn. 54/58.

На эстонском языке.

Программа средней школы — история.